

ONBEŞİNCİ YÜZYILDA YAŞAMIŞ HEKİMLERİMİZDEN HEKİMBAŞI ÂHÎ ÇELEBİ

ESİN KÂHYA*

Osmanlı İmparatorluğu'nun sadece siyasi olarak değil, bilimsel yönden de en parlak dönemi diyebileceğimiz on beşinci yüzyılda yaşamış olan Sabuncuoğlu, Mümin b. Mukbil, Altuncuzade gibi seçkin hekimler arasında yer alan bir hekimimiz de Âhî Çelebi ya da diğer adıyla Mehmed b. Kemal'dir. Babası da kendisi gibi hekimdir. O, Fatih zamanında babası hekim Kemal Şirvanî ile birlikte Anadolu'ya gelmiş; daha sonra İstanbul'a geçmiştir.

İstanbul'da devrinin meşhur hekimlerinden de yararlanarak meslekî bilgisini ilerleten Âhî Çelebi'nin Fatih'in sarayında ilkin hassa hekimliği, daha sonra da Fatih Darüşşifası'nda görev yaptığı bilinmektedir.

Fatih'ten sonra onun yerine başa geçen II. Bayezid zamanında Âhî Çelebi'nin tekrar saraya hassa hekimi olarak atandığı görülmektedir. II. Bayezid'in itimadını kazanarak hekimbaşılığa kadar yükselen Âhî Çelebi Mehmed, padişahın ölümü ile görevinden alınmış, ancak, babasının yerine tahta geçen Yavuz Sultan Selim tarafından aynı göreve atanmıştır. Her ne kadar onun da itimadını kazanmışsa da, dūçar olduğu derdine (şirpençe) şifa bulmakta başarılı olduğu söylenemez.

Âhî Çelebi'nin taşlarla ilgili ilginç bir eseri vardır. Devrindeki birçok hekim gibi o da eserini Türkçe olarak kaleme almayı tercih etmiştir. *Böbrek ve Mesane Taşları Hakkında* adını taşıyan bu eser'in İstanbul Üniversitesi Yazma Kütüphanesi'nde T.Y. 7101 numarada kayıtlı bir nüshası ile Süleymaniye Kütüphanesi'nde Hamidiye kısmı 1463/4 ve Bağdatlı Vehbi kısmı 1491'de birer nüshası bulunmaktadır. Ayrıca eserin Bosna Müzesi 726 numarada da bir nüshası olduğu bilinmekteyse de bu nüshanın günümüzdeki Bosna'nın özel şartları gözönünde bulundurulursa, hâlâ mevcut olup olmadığını söylemek pek mümkün değildir.¹

* Prof. Dr., A.Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Felsefe Bölümü Başkanı, Ankara.

¹ Bedii Şehsuvaroğlu, A. Demirhan ve G.C. Güreşsever, *Türk Tıp Tarihi*, Bursa 1984, s. 51-52.

Söz konusu yazma nüshalarından İstanbul Üniversitesi Yazma Kütüphanesi'ndeki ve Süleymaniye Kütüphanesi nüshaları incelenmiş; bu inceleme sonunda eserin belli başlı şu bölümlerden meydana geldiği belirlenmiştir:

1. Taşın kimlerde olduğunu ve sebebini açıklar;
2. Taş vücutta nerelerde olur, onu anlatır;
3. Böbrek ve mesane taşlarının işaretlerini anlatır;
4. Böbrek ve mesanede meydana gelen taşın ilâcının yollarını açıklar;
5. Kötü mizacın neden olduğunu ve kaç türlü olduğunu, sebebini ve işaretlerini açıklar;
6. Taşın ilâcını belirtir;
7. İlaçla tedavide bazı yanacak ilâçlar, tertip edilecek yağlar ve macunlar anlatılır;
8. Taş idrar yolundan çıkarken cerahat meydana getirirse veya idrar yolunda kalsa; bu onun ilâcını ve taşı çıkarmak için alınacak tedbiri anlatır;
9. Taşın yarılıp, çıkarılma tedbirini anlatır;
10. Böbrek ve mesane taşının basit ilâçlarla nasıl tedavi edileceğini anlatır.

Eser, çeşitli yönlerden ilgimizi çekmektedir. Bunlardan birisi, genellikle hekimlerin genel tıp kitapları yazmayı tercih ettiği bir dönemde, o belli bir konuda, kısa da olsa, ayrıntılı bir eser vererek, bizi aydınlatmaya çalışmıştır; bir başka ifade ile, bu eser, konusunda bir monografi olarak önem taşımaktadır.

Eser, ayrıca, her ne kadar böbrek taşlarının tedavisinde ilâçla tedavi üzerinde özellikle durmuş ve çeşitli drog önerilerinde bulunmuşsa da, bunların yanısıra, bizzat yazarının da ifade etmiş olduğu gibi, kısa da olsa, bazı cerrahi müdahalelerden de söz etmiştir, hatta bizzat yazarın taşı bulunduğu yerden çıkaracak bir alet önerisini de içermektedir.

Osmanlı İmparatorluğu'ndaki, devrinden önce ve devrinde konuyla ilgili eserlerle karşılaştırılacak olursa, Şerefeddin Sabuncuoğlu gibi bazı istisnalar dışında taşla ilgili hastalıkların tedavisi genellikle ilâçla yürütülmüştür; cerrahi müdahale yapılmaktan kaçınılmıştır. Bunun belli başlı sebepleri yeterince iyi anatomi bilgisine sahip olunmaması, cerrahi müdahalenin vazgeçilmez öğeleri olan antibiyotik, analjezik ve antiseptiklerin henüz bilinip, kullanılmamalarıdır denebilir.

Âhî Çelebi, bu eserini kaleme alırken, eserde de görülebileceği gibi, Razi, İbn Sina ve İsmail b. Cürcanî gibi, alanında otorite olan hekimlerin

çalışmalarından yararlanmıştı, ve bunlardan da eserinde söz etmiştir, ancak onun verdiği droglar konuyla ilgili bilgi vermiş olan diğer hekimle-rinkiyle karşılaştırılacak olursa, bilinen ve otoritelerce önerilen ilâçların yanısıra, onun bizzat kendi çalışmalarının sonucunda elde etmiş olduğu bilgiye dayandırarak önerdiği farklı drogları da içerdiği görülür.

Âhî Çelebi, kendinden önce bazı yazarların da ifade etmiş olduğu gi-bi, sadece böbrekler ve mesane değil, fakat diğer bazı organlarda da taş teşekkülüne rastlanabileceğini belirtmiştir. Hatta Razi'den naklen, Galen'in bir akciğer taşını nasıl tedavi ettiği konusunda bir vakanın açıklamasını verir.

Âhî Çelebi tedavide temele, klasik tıbbın gereği olarak mizaçların özel-liklerini koymuştur. Meselâ hastanın mizacı sıcaksa ya da soğuksa verile-cek ilâçlar ve alınacak önlemler hastanın bu özelliklerine göre belirlenip, yönlendirilecektir. O, soğuk kötü mizaçlılara, hastalığın sebebi balgam faz-lalığı olmasından dolayı kusturucu ve müsilaj maddeler önermektedir.² Bu maddeler ağız yoluyla verildiği gibi, bazen de şırınga ile idrarın atıl-dığı yerin içine, doğrudan zerkedilir.

Genellikle o ilâçla tedavide, ağızdan, şırınga ile organ içine zerk ve ilâçlı sularla yapılan sıcak banyolar şeklinde üç yol belirlemiştir. Eserde de görüleceği gibi, bu tedavilerde kullanılacak olan drogları, terkipleri-ni, hazırlanışlarını ve dozlarını ayrıntılı olarak vermiştir.

Yine eserde görüleceği üzere, yazarımız her ne kadar tedavide genel-likle bitkisel ilâçları tercih etmişse de, zaman zaman hayvansal maddeleri ve bazı madenî kökenli ilâçları da kullanmaktan kaçınmamıştır. Bu son kısımda verilen basit ilâçlarla ilgili açıklamalardan da anlaşılmalıdır. Me-selâ elmas taşı bunlardan biridir.

Her ne kadar yazarımız taşların tedavisinde ilâçla tedaviyi tercih edi-yorsa da eserinde de görüleceği gibi, gerektiğinde cerrahi tedaviye de baş-vurulması ihtimalinden de söz etmektedir. Ona göre, cerrahi müdahale iki şekilde olabilir:

1. a. Urethra yoluyla mesaneye sokulan madenî bir aletle bunu yap-mak mümkündür. Yazar, burada gümüşten yapılmış meyilli, boru şeklin-de, bir ucunda delikler bulunan bir aletin böyle bir ameliyatta kullanılmış olduğundan söz etmektedir. Taşın akışını engellediği, hapis kalmış idrar bu alet vasıtasıyla dışarı atılabilmekteydi.³

² İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi 7101(T), s. 2/b-3/a.

³ A.g.e., 13/b-14/a.

Aslında bu tip aletler daha önce de aynı gaye ile kullanılmıştı. Bu konuda Celsus'tan itibaren çeşitli hekimde bilgi bulmak mümkündür. Âhî Çelebi ile çağdaş olan Şerefeddin Sabuncuoğlu da, aynı gaye ile bu aleti kullanmıştır.

b. Ayrıca Âhî Çelebi, mesanede taşı kıran bir aletten söz etmektedir. Bu aletin içeri sokulan ucu kısıkaç gibidir. Urethra yoluyla mesaneye sokulan bu aletle tutulan taş, orada kırılır ve daha sonra verilecek diüretik özellikli maddeler vasıtasıyla da oradaki taş kırıklarının dışarı atılması mümkün olur.

Burada taşı kırmak üzere kullanılabilir bir başka düzeneden söz edilmektedir. Elmas taş kullanılarak yapılan bu düzencele, taşın mesane içinde kırılması mümkündür. Bir damla elmas taş, demir bir milin ucuna sarılıp, bu düzence penisten içeri sokulur. Elmas taş mesane içindeki taşı kırar; ufalar. Bu kırıntılar da idrar kanalıyla dışarı atılırlar.⁴

2. Taşların tedavisinde izlenecek bir başka yol ise, organa yapılacak cerrahi müdahaledir, yani mesane ya da böbrek açılarak orada bulunan taşın dışarı alınmasıdır. Âhî Çelebi, bu işlemlerin tehlikeli olduğundan söz eder. Bu gibi ameliyatlarda hastanın gücünün ve yaşının göz önünde bulundurulması konusunda müdahaleyi yapacak olan doktoru uyarır.

Söz konusu eserin bugünkü Türkçe'yle ifadesi aşağıda verilmiştir:

BÖBREK VE MESANE TAŞLARI HAKKINDA

İki Âlemin yaratıcısı Allah'a şükür ve hamd olsun ve Muhammed, Ailesi ve onun bütün arkadaşlarına duacıyız ve onların selâmları bundan sonra ben fakir tabib Ahî b. Kemaleddin günlerini bu tıp bilimi ile meşgul edip, hastanede hizmet edip, zamanın tabipleriyle sohbet ederek, bilimin birçok kanununu öğrendim, tahsil ettim.

Faydası umumî diye bu Risale'yi Türk Dili'nde yazdım. Deneyle öğrenilmiş ve işitilmiş şeyleri de orada kaydettim. Daha sonra böbrek ve mesanede bulunan taş hakkında bilgi verdim. Çünkü bu hastalık insanlar arasında çok görülür. Özellikle, ona asil kişiler arasında [rastlanır]. Bu sınıftan [insanlarda] lüks yiyecek maddeleri yeme alışkanlığı vardır ve hayat çok rahat olduğundan, bu hastalık ortaya çıkar.

Bu risaleyi on bölüme ayırdım. İlk bölümü taşın kimlerde olduğunu ve sebeplerini açıklar; ikinci bölüm taşın vücutta nerelerde olduğunu an-

⁴ A.g.e., s. 16/a.

latır; üçüncü bölüm böbrek ve mesane taşlarının belirtilerini anlatır; dördüncü bölüm böbrek ve mesanede ortaya çıkan taşın tedavi yollarını açıklar; beşinci bölüm, kötü mizacın neden olduğunu, sebeplerini ve arazlarını anlatır; altıncı bölüm, taşın ilâcını (tedavisini) verir; yedinci bölümde, ilâçla tedavide bazı yanacak ilâçlar, tertip edilecek yağlar ve macunlar anlatılmıştır; onların işlerinden bahsedilir; sekizinci bölüm taşın idrar yollarından çıkarken cerahat meydana getirdiğinde ve idrar yollarında bu durumun tedavisi için kullanılacak ilâçları ve taşı çıkarmak için alınacak tedbirleri anlatır; dokuzuncu bölüm taşın yarıp, çıkarılması tedbirini anlatır; onuncu bölüm, böbrek ve mesane taşının basit ilâçlarla nasıl tedavi edileceği hakkındadır.

Birinci Bölüm

Bu taşın daha çok erkek çocuklarda sıkıntı verdiği görülür. Buluğa erinceye kadarki dönemde ve rutubetli mizaca sahip olan kişilerde [bu şikayet ortaya] çıkar. Bu, zayıf kişilerde de görülür. Erkek çocukların mesanelerinde olur. Zayıf kişilerin damar ve delikleri geniş olduğu için taş meydana getirmeye uygun hıtlar oralarda (damarlarda) tutulamaz; mesaneye gelir. Bunun aksine şişman kişilerin damar ve geçitleri dar olur. Taş meydana getirmeye yatkın hıtlar olduğu zaman, bu böbreklerde kalır; orada taş yapar. Kadın mesanelerinde nadiren taş olur. Onlar onu bükmek suretiyle bulurlar. Kadınlarda nadiren taş olmasının sebebi, onların mesanelerinin boğazı kısadır, ve ağız kısmı dışarıya yakındır. Onların mesanelerine dökülen bütün hıtlar, dışarı [kolayca] çıkar. Genellikle kız çocuklarda da bu böyledir. Ancak büyüklerinde böyle olmaz; onların böbreklerinde taş olup olmaması tamamen doluluk ve rutubete bağlıdır. Bazı yiyeceklerden veya bozuk, tam olgunlaşmamış hıtlardan ve cerahat ve engeller meydana getiren besin maddelerinden hasıl olur. Mesela, öküz eti ve iki sarmısak, ve soğan ve katı yumurta, deve eti, ve büyük balık, ve de suda olan büyük kuşların eti ve kavrulmuş kalye (deniz bitkilerinin yakılmasıyla elde edilen tuz) ve hamursuz ön aşları (ilk yemekleri) ve sütlü pirinç, kuzu başı ve eti, paça, kadayıf, pelte, ham yemişler ve turunç, armut ve elma gibi ve bulanık su ve aynı zamanda içmek için özellikle ağır şarap, eğer sindirim gücü zayıfsa ve böbrek sıcaksa, ciğer yemek, tertipsiz, düzensiz yemek yemek, cinsî münasebete fevkalâde iştihali olup, sık sık cinsi münasebette bulunmak, şehveti teşvik edecek sözcükler kullanıp, meniye harekete getirmek ve bunu dışarı atmak da [taş hasıl olmasının] sebeplerindendir. Yine, içilen inek sütünün bozukluğu da taşın hasıl olmasının sebepleri arasındadır. Bundan dolayı, eğer, süt safravî olursa, oğlanın bağırsaklarını kurutur; idrarın yoğunlaşmasından dolayı taş teşekkül

eder. Eğer süt balgam mizacında olacak olursa, bu da oğlanın idrarını yoğunlaştırır; mesanenin hareketinden dolayı taş meydana gelir. Besin maddelerinin midede şişip yoğunluk kazanmasından dolayı, bulanık süt ve ağır şarap taş meydana gelmesine sebep olur, mesanede tortu teşekkül eder ve taş meydana gelir.

İkinci Bölüm

İkinci bölüm organlardan hangisinde taş olduğu hakkındadır. Genellikle, taş böbreklerde ve mesanede olur, kolon bağırsağında da meydana gelebilir. Seyyid İsmail Cürcanî-Allah ona rahmet eylesin- Muhammed zekeriya'dan (Razi) naklen şöyle demektedir: “Bir dostum vardı. Onun idrarından taş parçaları gelirdi. Bir keresinde büyükçe bir taş çıktı”. Eklemleri ağrıyan kişilerin eklem yerlerinde taş meydana gelir (kireçlenme?). Muhammed Zekeriya boynun önünde sıracı illeti yerindeki ve öksürünce belli olan katı taşlara *kurbdud* (endişe veren böcek) der, ve aynı canlılara *tulbes* de derler.

Galen (Calinus) şöyle rivayet eder: “Bir kişinin akciğer iltihabı vardı; öksürdüğünde taşlar çıkıyordu, mesaneden çıkan taşlar gibi”. Allah koruyucudur.

Üçüncü Bölüm

Üçüncü bölüm böbrek ve mesane taşlarının mevcudiyetinin arazlarını anlatır. Eğer idrar ağır gelirken, ince ve saf gelmeğe başlarsa, taşın maddesinin böbrekte süzülüp, taş haline geldiğine işaret eder. Eğer bu idrar kara ise, elemsiz ve zahmetsiz dışarı atılsa, yine taş olduğuna işaret eder. Bilhassa yaşlılıkta taş meydana gelirse, belde ağrı ve ağırlık olup, çuvaldız ve iğne şeklinde ağrı olursa [taş olduğuna] işaret eder, ve çoğunlukla bu tip ağrı, belden aşağı butlara incek olursa, taşın böbrekten çıkıp, idrar yollarına doğru indiğine işaret eder. Her ne zaman bu zikredilen zahmetler ortaya çıkıp, sonra sakinleşse, [ağrı dinse,] taşın mesaneye inmiş olduğunu gösterir. Sarıca, kırmızıca, acıtan şeyler mesaneye gelir. Bunlar taşın mevcudiyetinin işaretleridir, ve akca ve boz renkte acıtan maddeler mesaneden gelirse, o da taşın varlığına işaret eder. Böbrek taşının alameti sürekli olarak böbreklerde ağrı olmasıdır, ve her ne zaman çok yemek yerseniz, özellikle de ağır yiyecekler bağırsağa indiğinde ağrı belirir, çünkü bağırsak ağır yiyeceklerden kurtulduğunda, ağrı geçer. İdrarında taş görülen kimseler, her vakit bellerinde ağrı hissederler. Taş olan tarafın testisi ağrır ve aynı zamanda o tarafın kalçasına gelir, ve karnında kulunç arız olur. Bazen öyle olur ki, karaciğer hastalığındaki tortu olduğunda [his-

sedilen bir kulunç hissedilir]. Kulunç hastalığı ile bu hastalık arasındaki fark kulunçta ağrının göbük tarafına meyilli olmasıdır. Bazen bu ağrı göbük beğın aşağısında olabileceğı gibi, bazen de yukarısında olabilir. Ancak böbrek hastalığının ağrısı öd kesesi tarafına meyyleder ve bir yerde durur. Kulunç ağrısında bu olmaz. [Taş] mesanede olduğı zaman, tortu beyaz olur ve bazen de kül renginde olur; ağrı ve ağırlık penis dibinden gelip, dağılır. Kasığı ağrıdığı zaman, bu hastalığa yakalanmış kişi, isteğı dışında sık sık elini kasığına doğru götürür, ve zahmetli işer. İşeme tamamlanmasına rağmen tekrar işeme isteğı duyar.

Mesane taşı pürtüklü ve büyük olur, çünkü mesanenin içi geniştir, dolayısıyla taş da pütür pütür olur. Böbrek taşı küçük ve elması olur, çünkü onun bulunduğı (oluştugu) yer dardır. Mesanede teşekkül etmiş olan taşın ağrısı olmaz, ancak taş mesanenin ağzına gelip, idrarın geçmesine engel olduğunda ağrı görülür. Mesanesinde taş olan kişi yayan yürüdüğünde veya bir nesneden rahatsız olsa, penisi uyuşur. Mesanede iki taş bulunduğı zaman, hareket dolayısıyla iki taş birbirine sürtünürse, bembeyaz kum gibi sidik kabın dibine çöker, ve bazen taş büyük olur ve ağrı yapar, ve de taharet vaktinde makad zorlanır. Bazen de, öyle olur ki bu zorlama makadı dışarı çıkarır.

Mesanesinde taş olan [kişinin] idrarı çok olursa, bu taşın ufak olduğunu gösterir; çabucak mesanenin ağzına gelir; durur, idrarın dışarı atılmasına engel olur. Sidik taşı dibinde kumun çok olması taşın yumuşaklığına ve ezilmesine işarettir. Eğer [idrarla birlikte] kum gelmiyorsa veya az geliyorsa, bu taşın sertliğine işaret eder. Daima bu taşın sahibinin penisi dibindeki sınırlar rahatsız olur; çalkantı bittiğı zaman bu rahatsızlık da ortadan kalkar. Allahın izniyle.

Dördüncü Bölüm

[Bu bölüm] böbrekte ve mesanede biten taşın hangi yoldan tedavi edileceğini ifade eder. Taşın meydana geldiğı nesnelere karşı perhiz yapmak gerekir. Bunlar birinci bölümde verilmiştir. İkinci olarak, taş olmaya kabiliyetli maddelerin vücuttan atılması gerekir; bundan sonra taşın oluşturulmasına ve eğer taş varsa, yeni taşların meydana gelmesine engel olmak gerekir. Taşın meydana gelmesine sebep olabilecek her türlü hareketten kaçınmak gerekir. Örneğın, tok karına riyazet demek, tıp ıslahınca, tok karına bir işle meşgul olmak demektir. Bu öyle bir nesnedir ki vücudun ısısının artıp kızmasına ve dirilmesine, canlanmasına sebep olur. Buna örnek sınırlanmaktır. Bunun tipik örneklerinden biri tok karına hamama girmektir. [Aynı şekilde], tok karına cinsî münasebetten de kaçınmak ge-

reker. Eğer gücü korumaya ihtiyaç duyulursa, mide ve karaciğerde çabuk sindirilecek yiyecekler yemelidir. Çil keklik eti, genç, yağlı tavuk eti, ve oğlak eti gibi yiyecekler ve kuvveti artıracak içecekler-ki bunlar da pişmiş olmalıdır-alınmalıdır. Rafadan yumurta ve fırında pişmiş hamursuz yumuşak ekmeğ gibi [gıdaları] vücut kuvvetliyse yemelidir, ancak bunlardan elde edecek gıda az olur. [Yine] derisi soyulmuş baş, badem suyu ve badem yağıyla veya haşhaş yağı ile veya sığır yağı ile pişmiş etsiz çorbalar ve de mide dolu iken ve ilk bölümde söz konusu edilen yemeklerden yemek gerekir.

Taş yapabilecek maddelerin vücuttan dışarı atılması kusma ya da müşhil içmekle olur. Ancak kusmak iki yönden daha üstündür. Bunlardan birisi, yemeğin hemen arkasından, onu takiben olması gerekir. İki günde veya haftada bir defa kusmalıdır. Ancak bu düzende müşhil almak çok zordur. İkinci şekildeki kusmada midedeki maddeler kökünden sökölüp, atılır. Aynı zamanda bu tip kusma, maddeyi özel organından çeker. Halbuki müşhil içmek hıtları yukarıdan aşağıya indirir, yukarı organdaki artıklar yok olur. Böbreğe sıcak hakim olursa, o zaman mizaca göre hastaya müşhil vermek uygun olur. Bu hafif yumuşak olması gerekir ki, madde bağırsaklar tarafına doğru gönderilebilsin. [Buna ilave olarak] mideye kuvvetlendirici maddeler vermelidir. Böylece yiyecekler zamanında sindirilip, vücuda yararlı hıtlar meydana gelebilir. Aynı şekilde, yiyeceği yemeden önce, midayı biraz düzene sokmak, gerektir. El ve ayakları ovdurmak gerekir ve zamanında hamam yapmak ve sıcak suda durmak yararlı olur. Böylece maddeyi böbrek ayırdeder, görünüşte vücudu sağlamlştırır ve delikleri yumuşatır ve açar, ancak fazlalıkları artırır, bundan dolayı da kuvvetten düşürür; böbreği zayıflatır. Bazı kitaplarda yaz sıcaklarında zaman zaman yemek ortasında su içilirse veya acele su veya şarap içilirse böbrekte herhangi bir rahatsızlık meydana gelmez [yazar]. Ancak bu tedbir iyidir, diye daima böyle yapmak da tehlikelidir, zaman zaman yapmak iyidir. Eğer mizaca iyi gelirse, [bu tedbir uygulanmalıdır], çünkü, bu tedbirin gereğinden fazla uygulanması kötü mizacın doğmasına sebep olur. [Bu kişiler] sıcak yatakta yatmamalıdır ve oturmamalıdır; daima keten (pamuklu) yataklarda yatmalıdırlar, böylece böbreği kızdırmamış olurlar.

Beşinci Bölüm

Beşinci bölüm, kötü mizaç nedir ve kaç türdür ve onun sebeplerini ve alametlerini anlatır. Kötü mizaç bir organ ya da bütün bir vücudun kendi mizacından çıkmasına denir, ya keyfiyetten ya da maddeden dolayı meydana gelir. Eğer keyfiyetten dolayı ortaya çıkmışsa ona *mizacı sazeç* (basit bozuk mizaç) denir. Bu basit bozuk mizaç, bir sebepten ortaya çıkar, eğer

hastalık birden çok sebepten ortaya çıkmışsa, buna mürekkep basit mizaç denir ya da *tekil mizaç bozukluğu* denir. Bir organ ya da bütün vücut asıl mizacından çıkar ya da ılık veya soğuk olursa, ya da had derecede kuru ya da yaş olursa, [bu hastalık] ortaya çıkar. Mürekkep kötü mizaçta ise, bu dört durumdan yoksun değildir; o da sıcak, kuru ya da sıcak ve yaştır ya da soğuk ve yaştır. Bu dört durumdan başka bir durumda olması mümkün değildir. Çünkü aynı zamanda sıcak ve soğuk olmak ya da kuru ve yaş olmak mümkün değildir.

Maddî mizaç bozukluğu, ya tekil ya da mürekkeptir. Eğer tek bir maddenin mizacının bozukluğunda 4 hılttan biri bir organda ya da bütün vücutta ihtiyaç olduğundan daha fazla olursa bu durum ortaya çıkar. O halde tekil madde bozukluğu dört çeşit olur; ya yalnız balgam, ya yalnız kan ve ya yalnız safra veya yalnız kara safra (sevda) hakim olur. Mürekkep (kompleks) maddî mizaç bu dört hıltın ikisi birlikte hakim olursa ortaya çıkar. Ancak üç ya da dört hıltın birlikte olup olmaması derin bir bahistir. Konunun daha ayrıntılı olarak ele alındığı kitaplarda ancak bu konudan bahsetmek uygun olur; bu kısa eserde ondan bahsetmek gerekmez. O halde bilindiği ve yaygın olduğu üzere, maddî mizaç bozukluğu sekiz türlü olur. Bunlardan dördü tekil, dördü mürekkeptir. Nitekim etraflıca düşünüldüğünde, bu görülebilir. O halde (toplam olarak) bütün kötü mizaç çeşitleri on altıdır, ve 4 tekil basit mizaç bozukluğu ve dört tekil mürekkep mizaç bozukluğu ve dört mürekkep (basit) maddî mizaç bozukluğu ve dört mürekkep maddî mizaç bozukluğu vardır. Bizim maksadımız burada olan bozuk mizacı bilip, ve onun giderilmesi, yok edilmesinin ne ile mümkün olduğunu belirlemektir. Çünkü, genellikle, taş meydana gelmesinin sebebi, böbrek ve mesanenin kötü mizaçlarıdır, ve bunların da kötü mizaçlarının çeşitlerinin birer birer ilâçları zikredilecek olursa, söz uzar. Ancak bu dört çeşit, yani basit, sıcak mizaç bozukluğu ve maddî [sıcak] mizaç bozukluğu ve basit soğuk mizaç bozukluğu ve de maddî soğuk mizaç bozukluğu bu hastalık için önemlidir. Bunları zikrettik. Geri kalanların ilâçları da bunlarla karşılaştırılmak [suretiyle belirlenebilir]. O halde bu kısa açıklamada mizacın sadece dört kısmından söz edilmiştir.

Birinci Kısım: Böbrekte olan basit sıcak kötü mizacın sebeplerinden ve arazlarından söz eder. Bu basit sıcak kötü mizaç, çok perhiz ve sıcak şarap içmek ve sıcak tutan giysiler giymekten de olur. Hastalığın arazları idrarın kızılığı, safran renginde ve fevkalâde kokulu olmasıdır. Hastalıklı kişi, çok susar ve idrarını çok tutarsa idrar yollarında sıcaklık hissedilir; o geçtiği yerleri yaka yaka aşağı iner. Bu kişiler cinsi münasebete düşkün olurlar. Bazen mesane üzerinde yağ gibi bir nesne bulunur. Bu

böbreğin etrafında olan yağı eritmesinden kaynaklanır. Eğer bazen, çok sıcaklık hissedilirse, ve eğer kötü mizacın sebebi çok perhiz ve yorgunluk ise, onun tedavisi rahatlayıp dinlenmektir, buna ilave olarak, 10 dirhem gül suyu, 10 dirhem gül yağı ve 10 dirhem sirke, hepsi birlikte, havanda karıştırılıp, böbreklerin üzerine bir sargı bezi ile sarılmalıdır. Bir nevi bakladan elde edilen su, ballı sirke (oxmel) ile birlikte içilmelidir. Hasta koruk ile beslenmelidir veya Hint hurması (demirhindi) ekşisi ve arpa ile beslenmelidir. Bu ekşi yiyecekleri ön aşı olarak vermelidir. Bu ekşi yiyeceklere hıyar suyu ve semiz otu ve it üzümü suyu ve de gül yağı karıştırıp, şırınga ederlerse yararlı olur. Eğer kötü mizacın sebebi sıcak yemekler yemek ve sıcak şaraplar içmek ve bu cins yiyecek ve içeceklerden kaynaklanıyorsa, bunlardan sakınmak gerekir, çünkü bu nesnelere vücut tarafından tutuluyor demektir.

İkinci Kısım: Soğuk basit kötü mizacın sebeplerini, belirtilerini ve ilaçlarını açıklar. Soğuk kötü mizaç genellikle soğuk suyu çok içmekten olur. Özellikle acele veya hamam ve perhiz sonunda ve soğuk yerlerde oturmaktan ve soğuk yataklarda yatmaktan ve soğuk yiyecek ve yemişler yemekten ve soğuk şerbetler içmekten olur. İdrarın renginin belirtisi beyaz ve soğuk olması ve hasta kişinin cinsi münasebete karşı istekli olmamasıdır. Bu hastalığa yakalanmış kişi erkek olsun kadın olsun cinsî münasebet gayet zararlıdır; beli zayıflatır ve güçsüz kılar, ihtiyarlatır. Bu hastalığın ilacı zaman zaman sindirime yardımcı olan kömür yemektir, ancak eczası katı, dökülmüş olmamalıdır. Kuzu başı ile güvercini kaynatıp, suyunu alıp, ceviz yağı ile ya habbül-hadra (pistacia terebinthus'un meyvası) yağı ile veya acı badem yağıyla veya fıstık yağı ile yahut da bu yağların hepsiyle karıştırılıp, şırınga yapılırsa, çok yararlı olur. Eğer sadece kuyruk yağını ısıtıp, şırınga ederlerse, böbreği kızdırıp, iyileştirir. [Ayrıca] sütleğen otunun yağı ile yağlamak da yararlıdır. Yiyecek nohut suyu olmalıdır. Güvercin yavrusuyla veya genç, semiz tavuk etiyle ve iki yaşında, semiz, erkek kara koyun etine ilave olarak kimyon, tarçın konup pişirilir. Serçe etiyle pişirilen yemek de çok yararlıdır.

Üçüncü Kısım: Maddi mizaç bozukluklarının sebeplerini, belirtilerini ve ilaçlarını anlatır. Bu hastalığın sebebi ya sıcaklığın ve kanın hakim olması veya safranın çokluğu ve kokululuğudur. Eğer hastalığın sebebi kan olacak olursa, belirtileri idrarda ortaya çıkar, ve eğer maddesi safra olacak olursa, idrarın yakıcılığı ve sarılığı ve idrar yolunun daralmasıdır; ısının fazlalığı ve idrarın tutulmasıdır. Tedavisi ise şöyledir: Eğer hastalığın sebebi kan olacak olursa, basilik venden kan almak gerekir, ve eğer maddesi çoğunlukla safra ise, ilkin kaynatılmış menekşe çiçeği ile yahut da yumuşatıcı şırınga ile, iç kısımları yumuşatmak gerekir. Böylece safra vü-

cuttan kısmen atılıp, eksilir. Daha sonra erik ve üzüm tanesinden 30 tane, hıyar-ı şenbe (Çin tarçını, cassia fistula) balından 7 dirhem, abanoz ağacı sütünden 15 dirhem olmak üzere alınıp bunlardan otların hepsini 200 dirhem su ile su yarıya ininceye kadar kaynatıp, süzüp, Çin tarçını balı ve abanoz ağacı sütü içine katıp, ezip içmelidir. Şırınga için ise bir tutam pazı yaprağı, 5 dirhem menekşe, 5 dirhem hatmi tohumu, erik ve üzüm tanesinden otuzar tane olmak üzere alınır, hepsi kaynatılır ve 15 dirhem Çin tarçını balı ile ve 10 dirhem badem yağı ile karıştırılıp, şırınga etmelidir. Kan alındıktan sonra, acı marul suyu ve hıyar suyunu ve hıyar tohumunu pişirip, şekerle içmelidir. Yiyecek olarak, arpa aşı, badem yağı ile şeker verilmelidir. Günde iki kez, şu lapayı sarmalıdır. Biraz pire otu, arpa, yaş kişniş otu suyu ve sirke karıştırılıp, bulamaç gibi edilip, bir parça bez üzerine yayılır, böbrek üstüne yakı edilir. Eğer atılması gereken madde çok olup geçmeyecek olursa bu merhemli lapaya yumurta akı, gül yağı, semiz otu suyu, çoban değneği denen otun (poligonum aviculare) suyu [ilave edilmelidir], ve menekşe, nilüfer, sandal odunu (santalum album), diğerleriyle birlikte omuzun kürek kemiği kısmı üzerine konup, yakı yapılır. O hastanın içeceği menekşe suyu olmalıdır; yiyecekleri daha önceki kısımda anlatılmıştır.

Dördüncü Kısım: Bu kısım soğuk maddenin kötü mizaçlarının sebeplerinden ve ilâçlarından bahseder. Bu maddelerin sebep olduğu rahatsızlığın sebebi balgamdır; rahatsızlığın belirtisi, idrarın beyaz ve ağır olmasıdır. Hastanın yiyeceğe ve içeceğe düşkünlüğü yoktur, iştihası yoktur. Onların ilk tedavisi kusmadır (yediklerini dışarı atmadır). Böylece vücut ve midedeki balgamın bir kısmı atılmış olur. Bundan sonra, hap verip, şırınga yapılmalıdır; garikun (boletus igniarius-agaric) hapı gibi. Bu hap (garikun) bir dirhem agaric (bir nevi laksatif madde; iyaric), bir dirhem Çin rubabı (rheum palmatum), yarım dirhem hanzel (cucumis colocynthis) yağından [meydana gelir]. Bu agaric [terkibi] omurilik üstüne sürülmelidir. Hastalık tamamen geçinceye kadar, ilâcın geri kalan kısmı dökülüp, dereotu suyu ile hap yapıp, gece yatmadan önce yutturulmalıdır. Hasta, bu suretle rahatça uyur. Eğer ilâç ishal yaparsa hasta uyuyamaz, o zaman ona çorba verilmelidir. Böylece, o ertesi günü rahatlamıştır; dinlenir. Hasta, bir süre zaman zaman ılık yağlarla şırınga yapılmalıdır. Dereotu, pırasa, (allum porum) suyu ellişer dirhem, çam fistuğu yağı onbeş dirhem, haşhaş yağı onbeş dirhem ve bal on dirhem olmak üzere alınıp, hepsi karıştırılıp, bu terkip sıcak olarak şırınga edilmelidir. Kızarmış besin maddeleri, nohut suyu, tarçın, safran ve kimyonla pişmiş olmalıdır. Allah'ın izniyle [bütün bu terkipler hastaya] yararlı olur.

Altıncı Bölüm

[Altıncı bölüm] kötü mizacın çeşitlerinden arız olan ve ortaya çıkan taşın tedavisini anlatır. Eğer böbrek ve mesanede taş varsa ve mizaç sıcak kötü mizaçta olursa, tedavisi şu şekilde yapılmalıdır. Her birinden onar dirhem olmak üzere, hıyar tohumu, kavun çekirdeğinin içi, kabak çekirdeğinin içi, beş dirhem rezene (foeniculum dulce) ile birlikte karıştırıp, üç dirhemini on dirhem sirkencebinle (ballı sirke) ve on dirhem gül suyu ve bir miktar da saf su ile ezip, gece ayaza koyup, sabah içmelidir. Daha sonra ilâç taşı parçalar. Hıyar tohumu içi ve kabak çekirdeği ve kavun çekirdeği içinden her birinden beş dirhem olmak üzere iki dirhem kereviz tohumu, üçer dirhem rezene, sünger taşı, yanmış serçe havanda dövülüp, ezilip, birbiriyle karıştırılır. Bu karışımın üç dirhemi ballı sirke ile karıştırılıp menekşe hapı ve Çin tarçını ile birlikte ve rezene suyu ile karıştırıldıktan sonra, hasta elde edilen karışımla yıkanıp, içine oturtulmalıdır. Bu banyonun özelliği demir dikenini, bir nevi papatya (anthenis nobilis) ve melilot (melilotus officinalis), lahana, mercan köşk bitkisi, kereviz, dereotu, lahana gülü, dereotu tohumu, hatmi yaprağı, baldırı kara otu (turunc kabuğu lezzetinde bir bitki) hepsi birlikte bir kazanda kaynatılarak, uygun miktarda pirişildikten sonra, indirip, hasta, henüz terkip sıcakken içine sokup, beline kadar içine batacak şekilde suyun içine oturtulmalıdır, öyle ki çıkacağına yakın şu şerbeti içmelidir: Hıyar suyu, İsrail zeytini, şekerlice sünger taşı, her birinden birer buçuk dirhem ezilip, sıra yapıp, zaman zaman bu terkip içilmelidir. Süsen bitkisinin kökü ve ejderha kanından beşer dirhem alınır, hatmi kökü ve ebegümeci köklerinin her birinden üçer dirhem, kereviz ve rezene tohumu ve demir dikeninden ikişer dirhem, kara incirden on dirhem, erikten (bir nevi erik, cordia myxia) otuz tane alıp, hepsi 250 dirhem su içinde kaynatılır ve bu işlem suyun yarısı kalana kadar devam ettirilir; daha sonra bu terkip ikiye ayrılır; yarısına 15 dirhem ballı sirke karıştırılır ve hastaya içirilir. Diğer bir ilâç; ebegümeci yaprağı iyice pişirilir; biraz balla ve biraz sığır yağı ile karıştırılıp, çokça içilir, öyle ki, taş yerinden çıkıp, suyla (idrarla) birlikte dışarı atılsın. Diğer bir ilâç; yedi dirhem Çin tarçını alınır, kırk dirhem rezene suyu ile ezilip, bir miktar badem yağı katılır ve hastaya içirilir.

[Dokuları] yumuşatıcı yağlarla ve de kuvvet verici yağlarla karıştırılıp, hastanın beline ve kasığına sürülmelidir. Örneğin dereotu yağı gibi ve demir dikeninin yağı gibi, susam yağı gibi yağlar sarımsak ve menekşe yağı ile karıştırılıp, söz konusu bölgelere sürülür. Hastaya vücudu ısıtacak hareketler yaptırmak ve ufak adımlarla yürütmek ve yorgun ata bindirmek de iyi gelecektir. Merdiven çıkıp, inmek, taşı böbrekten mesaneye in-

dirir. İlâç yapmak üzere kaynatılmış papatya, melilot ve hatmi kepek suyuyla pişirilip suyu süzülüp mesane bölgesine azar azar dökülmelidir. Daha sonra, aynı bölgeye yumuşatıcı yağlar sürülmelidir ki taşın sebep olduğu ağrıyı hafifletsin, sakinleştirsin. Örneğin sedef otu yağı ve akrep yağı idrar deliğinden içeri doğru damlatılırsa veya penisten içeri şırınga edilirse taşı yerinden oynatıp aşağıya indirir. Şarabı ve mercan köşkü bitkisini kaynatıp, suyundan alıp balsam yağı ile birlikte ve beyaz neftle karıştırılıp penis içine damlatılmalıdır. Eğer hastada ateş ve mesane ağrısı yoksa, ve eğer mizaçta kabızlık varsa, vücudu yumuşatıcı banyolar iyi gelecektir. Ancak banyo [uzun sürmememelidir]; çabuk olmalıdır. Bu gibi durumlarda müshil verilmesi iyi değildir. Çünkü müshiller maddeyi aşağıya doğru çeker, ancak, kusmak iyi gelebilir, çünkü onlar maddeyi yukarıya doğru çekerler, söz konusu organlara gitmesine engel olurlar. Ancak zorlama söz konusu ise, kusmak tehlikeli olabilir. Çünkü bu durumda, taşı bulunduğu organdan alıp, götürmek daha da zorlaşabilir. Pratikten ve gerekli bilgiden yoksun olmamak gerekir. Tiryaktan ve yeni pişmiş ne olursa olsun, ve belli bazı otlar taşları parçalar. Ufalanen taşların vücuttan nasıl atılacağı başka bir kısımda ele alınmıştır. İnşallah zikrolunur. Bu konuda Muhammed Zekeriya el-Razî bilgi vermiştir. Kan aldıktan sonra, sıkıntının geçip, hastanın sakinleştiğini çoğu kez gördüm. Ayrıca, kan alındıktan sonra, taş daha kolay dışarı çıktı. Eğer taş, böbrekte bir yerde durup, hareket etmeyecek olursa, onun ilâcı ılık ve hızla etki edecek ilaçlar olmalıdır, ve katı hıtların akışını artıran otlarla, ve ısıtılmış ılık ve hastaya iyi gelmeyecek derecede ısıtılmış yerlerde, hasta kısım yağlanıp, tedavi edilmeye çalışılmamalıdır. Muhtemelen hastaya, yukarıda bahsedilen tohum sularıyla, ejderha kanı suyuyla ve bunun gibi şeyler verilmelidir, kepeği ve darıyı ılıtıp, zaman zaman böbrek üstüne koymalıdır. Eğer taş bulunduğu yerden bir başka yere doğru hareket etmişse, bu bölümde söz konusu edilen banyoların içine oturtmalıdır, ve [bu terkipleri] ılık su ve zeytinyağı ile karıştırmak yararı olur. Mesane için kullanılan otların böbrek için kullanılan otlardan daha ılık olması gerektiğini bilmek gerekir, ancak yine de çok sıcak olmamalıdır.

Burada söz konusu edilen ilâçlar kötü sıcak mizaçlı olan kişilere uygulanmalıdır. Soğuk mizacın kötülüğünden, bozukluğundan ortaya çıkan taş için kullanılacak ilâçlar, ısısı az olan veya mizacın soğukluğu sıcaklığına baskın olan kişilerin ilâçlarına benzer olmalıdır. Eğer ishal olmaya ihtiyacı varsa, mizaçta hakim olan balgamı ishal yoluyla atabilmesi için hastaya aşağıdaki ilâçlar verilmelidir. Bu durumda hastanın rengi solar, beyazlaşır. Burada verilmesi gereken ilâçlardan birisi şudur; habbu'l-Nil denen bir nevi sarmaşık tohumları. [Bunların] küçük sarı çiçekleri var-

dır; bostanlarda sıırıklara sarılıp dururlar. Bu bitkinin tohumu ya da çiçeğinden birer dirhem, sarı sabırdan yarım dirhem olmak üzere alınıp, şerbet yapılır. [Burada söz konusu edilecek] diğer terkip böbrek taşları içindir. Bu kavun çekirdeği içi, kimyon, nanhah (ekmeğin içine konup yenen bir nevi ot, bishop's weed), mercan köşkü otu, kereviz tohumu, turp tohumu ve acı badem hepsi birlikte alınır; karıştırılır, ve her gün bir miktar baldırısı kara otunun suyu ile ezilip hastaya verilir. Bir başka terkip, böbrek ve mesanedeki taşı ezip, balçık halinde dışarı atar. Bu terkip şöyledir; kelem yakılıp külü alınır; yavrusu çıkmış yumurtanın kabuğu alınıp, yakılır ve külü alınır, yahudi taşı (lapis judais) ile birlikte yarım dirhem boğa dikenini (tribulus terrestris) suyu ile ve bir miktar ekşi şıra ile karıştırılıp içilmelidir. Diğer bir ilâç balsam, at turpu (maringo pterigoserma), malacca fasulyesi ki ona kuş darısı da denir akça ve katı dariya benzer ve sünger taşı, kavun çekirdeği içi ile bir araya konur, iyice birbiriyle karıştırılır, ovalanır, bunlardan bir kaşık alınıp, karışık şarap içinde ezilerek, içilmelidir.

Diğer bir ilâç taşı yerinden hareket ettirip parçalar. Bunun terkihi şöyledir: Hıyar tohumu içi, kereviz tohumu, anason, maydanoz tohumu, Çin tarçını, sünbül ve malacca fasulyesi bir dirhem ve İspanyol yapışkan otu (anthesis pyretram), kunduz yağı (?) ve sütleşen otundan birer denk olmak üzere bir araya konur, bunlar on dirhem ballı sirke ve baldırısı kara otunun suyu ile ezilip içilmelidir. Bir başka ilâç, kara kereviz tohumu, sarı hıyar tohumu içine altışar dirhem, Çin tarçını, sünbül ve tarçından dörder dirhem birlikte iyice yoğrulur (karıştırılıp, ovulur); kırk dirhem demir dikenini suyu ile ezip, otuz gün süre ile içilmelidir. Sonuçta taş dökülür, böbrek ve mesane temizlenir. Ancak bu ilâcın yararlı olabilmesi için bu otları karıştırırken parmakta demiryüzük, bıçak ve benzeri şeyler olmamalıdır. Muhammed b. Zekeriya el-Razi de aynı şeyleri söyler. Ben bu açıklamayı onun kitabında⁵ buldum. Diğer bir ilâç; güvercin pisliğinin beyaz şekerle karıştırılıp büyük insana bir dirhem ve küçük çocuklara yarım dirhem bu terkipten soğuk su ile içirmelidir. Bu terkip, böbrek ve mesaneyi taştan temizler. Ancak, bazıları güvercin pisliği ile yelme toz biberini karıştırıp her gün Trayış miskininin suyu ile muamele edip içmelidirler. Diğer bir ilaç da bir dirhem yumuşak biberi turp suyuyla ya da demir dikenini suyu ile ezip içmelidir. Diğer bir ilaç da yanmış akrepten, sabah iki yonca çekirdeği büyüklüğünde verilmelidir. Bu taşı bazen eritir. Bazı doktorlar, yanmış akrepten 2 kırattan (1/2 dirhem) 2 denke kadar değişen dozlarda alanıbalir, demişlerdir. 20 dirhem yaş, yabancı selviden (inula helenium)

⁵ Razi'nin *Makala fi'l-Hasa fi'l-Kilye ve'l-Mesane* adlı eserinde konuyla ilgili ayrıntılı bilgi bulmak mümkündür.

sıkılmış su ile veya baldırı kara otunun suyu ile Calinus (Galen) bu hastalığı tedavi etmiştir. Bir kişinin taşı varmış; ondan kurtulmuş. O kişiye neyle tedavi ettin diye sordum. Bana şöyle cevap verdi: “Kelem kaynatıp içine oturdum. Onun yanısıra, on dirhem kavun çekirdiği içini on dirhem şeker ile karıştırıp yedim; bir süre bunları yapmaya devam ettim, ve bu suretle hastalığımdan kurtuldum”. Ben ona “bundan başka ilâç kullanmadın mı?” diye sordum. O “bu ilâç hem yararlı hem de gayet zararsızdı (yan etkileri yoktu)” diye cevap verdi. Eğer yetmiş tane biberi döküp, karıştırıp, yedi hap haline getirip, yedi gün hastaya verseler, bu terkip, onun böbrek ve mesanesindeki taşı temizler. Beş dirhem helva Bursa balıyla yoğurulup, turp suyu ile ezip içmelidir. Bu tertip, üç gün içinde mesane-
deki taşı temizler. Ancak beş dirhem boraksı bir günde içmemelidir. Beş dirhem boraks üç gün süre içinde parça parça içilecek olursa, ve yarım miskal (1/2 dirahmi) ak Şam serçesi, 1 kaşık sıcak su ile ezilip, içilirse taş idrarla birlikte çıkar. Allah’ın izniyle dört yaşında teke kanı da taş hastalığına iyi gelir. Onun yararları yedinci bölümde ele alınıp, anlatılmıştır. Birbuçuk dirhem rezene ve yarım dirhem sünbül iyice ovalanıp, birbirine karıştırılır, ve tatlı şarapla içilir. Bu terkip de taşı döker. Tekeyi bu hastalığı olan kişinin üzerinde boğazlamalıdır; böylece onun kanı hastanın kasığı üzerine akar, bu kan pek yararlı olur. Bu hastalığa iyi gelen herşeyi yiyip içseler bile, eğer hastaya bütün bunlar ılık banyo ile birlikte ya da ılık su içinde verilirse, daha yararlı olur. Türkçe meneviş denen habbetü’l-had (pistacia terebinthus; çitlenbik) yağı ile ve bal yardımı ile şekerli helva pişirip, hastaya vermek yararlı olur. Yanmış serçe, yanmış akrep ve yanmış kelem külü, yanmış tavşan külü, sünger taşı ve kurumuş teke kanı ve yavru çıkarmış tavuk yumurtası kabuğu külü, yahudi taşı ve çam ağacının zamkı olmak üzere her birinden ikişer dirhem, bal damlası karıştırılıp ilâç yapılır ve daha sonra, Traşi miski ve erik ağacı zamkı, hatmi tohumu ve biberden üçer dirhem bir araya getirilir; iyice karıştırılır; ince elekten geçirilip, birinci ilâçla karıştırılır; macun haline getirilir. Bir dirhem veya bir miskal boğa dikeninin suyu ile veya kara nohut suyu ile ezilip, hastaya içirilmelidir. Bu ilâç mesaneyi taştan temizler.

Akrep macunu: Üçbuçuk dirhem yanmış akrep, birbuçuk dirhem citiana (gentiana lutea) bir dirhem zencefil, ikibuçuk dirhem biber, beşbuçuk dirhem kış böğürtleni (physalis alkekengi) kökü, dört dirhem hint yağı, her biri ayrı ayrı alınıp, ince bir elekten geçirildikten sonra, birbirine karıştırılıp, tekrar havanda öğütülüp, iki ilâç miktarı köpüğü alınmış balla macun haline getirilip, bir sırça kap içine konup, 6 ay sonra kullanılmalıdır. Yetişkinlere bir denk, yetişkin olmayanlara yarım denk verilmelidir. Kereviz suyu ile sevgi taşı (üzerlik tohumu) öğütülüp, özü çıkarılıp, amon-

yum sakızı, biber, doğal sodyum karbonattan birer miskal (1/4 dirhem), balsam tohumundan iki miskal bir araya konup, hepsi iyice karıştırılıp, tatlı şarapla yoğurulduktan sonra, nohut şeklinde hap haline getirilir; her sabah üç hap hastaya verilmelidir. Ancak ilâç ya hamamda ya da hamamdan çıkarken vermek yararlıdır, derler. Bu tedaviye 30 gün devam etmelidir. Bu tedavi mesaneyi taş ve kumdan temizler, ancak onun uygulanması belli kurallara bağlıdır, bu tedavi belli bir şekilde uygulanmalıdır. Onun açıklanması başka bir bölümde ele alınacaktır.

Yedinci Bölüm

Bu bölümde, taş hastalığında alınması uygun olan ilâçlar ve ne şekilde alınacağı anlatılacaktır. Akrep yakma sanatı yuvarlak ravend (rhubarb, rheum palmatum) ve gentiana suada (cyperus rotundus) adlı bitki, kebere (capparis) kökü kabuğundan onar dirhem alınıp karıştırılır. Bu uyutucu ilâcin etkisi ılımlı hale getirilmemelidir. Bir rıtl-ı Bağdadî acı badem yağı ile karıştırılmalıdır. Rıtl-ı Bağdadî dediğimiz 140 dirhemdir. Bu bir şişeye konulmalı ve üstüne badem yağı ilâve edilmelidir.⁶ Bu terkip bir hafta güneşte bekletilmelidir. Daha sonra otları küspelerinden süzüp, on dirhem akrep yağı koyup, şişenin ağzını tekrar kapatmalıdır. İki hafta bu terkipi beklettikten sonra, yeniden süzüp, yağı alıp, akrebi dışarı atmalıdır. Bu terkip artık kullanılabilir durumdadır. Allah'ın elinin şifalı elinin becerisi, yani teke kanının kurutulması şöyle olmalıdır: 4 yaşında bir teke kurutulacağı zaman üzerine alaca düşünce, o boğazlanır. Biraz kanı aktıktan sonra, bu kandan bir parça alınır; bir tarafa konur, çünkü geri kalan kan dışarı akar. O işlemin orta yerinde alınan kan bir kaba konur; kan donunca parçalanır ve tekrar bir tarafa bırakılır, üstüne bir mendil örtülür ve güneşe bırakılmalıdır. O iyice kuruyunca, tozdan ve dumandan saklanmalıdır, ve gereğinde kullanılmalıdır. Akrep yakma şöyle yapılmalıdır; sağlamca bir şişe alıp, akrebi içine koyup, şişeyi çamurla sıvayıp, sıcak fırına koymalıdır, ve 6 saat orada bırakmalıdır. Şişe soğutulduktan sonra, çamur, kırılıp şişenin ağzı açılır. Eğer kavrulmuş ise havanda dövmek mümkün olur, ancak bu kıvamda değilse, şişenin ağzı kapatılıp, tekrar fırına koymak gerekir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken nokta, terkinin çok fazla kavrulup gücünü kaybetmemesidir. Havanda dövme bile onun bu özelliğinin kaybolmasına sebep olmamalıdır. Sırça kapta herhangi bir şeyin yakılmasında belli bir şekil vardır. Kaba konan şey tamamen yanmış durumda olmamalıdır, ancak kızılışana kadar ateşte

⁶ Meşhur hekim İbn Nefis'in bir reçetesi burada sayfa kenarında verilmiştir. Bu terkip yanmış akrep, halis zeytin yağından meydana gelmiştir.

tutulmalıdır. Kavrulmuş olan şey çıkarıldıktan sonra demir bir lenger içine konulmalı; daha sonra, soğuk su içine bırakmalıdır. Bu işleme söz konusu madde havanda dövüldüğünde un haline gelecek kıvama erişene kadar devam etmelidir.

Sehizinci Bölüm

Bu bölüm taşın idrar yollarından geçerken, eğer o kısımlarda cerahat meydana getirirse, veya o yollarda kalırsa, bu durumda uygulanacak tedavi ve onun oradan çıkarılması konusunda yapılacak işlem ve alınacak tedbirleri anlatır. Taş idrar kanalından geçerken, o organda veya kısımda cerahat meydana getirdiğinin işareti, taşın oradan çıkmasından sonra, idrarla birlikte kan gelmesidir. Eğer kan idrara çok karışmış olarak atılırsa cerahatin böbrekten geldiğini bilmek gerekir yahut da cerahat böbreğin aşağısında bulunan yoldadır (üreter). Eğer ilkin kan gelip, sonra idrar gelecek olursa cerahat mesanededir veya penis yolundadır (urethra). Cerahatli olan organın ağrımamasından da bu belirlenir. Durum ne olursa olsun cerahatin bulunup bulunmadığını kesin olarak bilmek gerekir. Bunu belirlemek için basilik venden kan alınır. O organın şişmemesi gerekir. Bundan sonra, cerahat tedavisi yapılır. Bu konuda verilen ilaçlar yararlı olabilir, ve bilinir ki Ermeni külü, akasya, günlük yarım dirhem olmak üzere, ve kavun çekirdeği içi bir araya konur karıştırılır; sinirli otunun yaprağının suyu ile yoğrulur, ve birer miskallik tabletler haline getirilir ve her sabah bir tableti soğuk su ile ezip içilirse [taşlara iyi gelir] veya [aynı] tableti sinirli otunun yaprağının suyu ile içmelidir. On saat geçtikten sonra, bir tablet daha alınmalıdır. Üstübeç tozu ve terra sigillata (eskiden ilaç olarak kullanılan bir nevi toprak), kardeş kanından, her birinden ikibuçuk dirhem ve bir denk afyonla birlikte karıştırılıp, kısımlara ayrılmalı ve hap haline getirilmelidir. Dışarı çıkılacağı zaman kuzu dili bitkisi suyu veya gül suyu ile bu tabletleri ezip, idrar yollarına tatbik etmelidir (damlatmalıdır) veya masatırla penise şırınga yapılmalıdır. Masatır penisin içine doğru bir meyli olan bir borudur; o borunun ucuna bir bez parçası sarılır ki alet penise daha rahatlıkla girebilsin. Penisin ucuna da ona benzer bir boru sokulmalıdır. Sokulan boru şekil olarak da penise uygun olmalıdır ve bu borunun dışarıda kalan ucu suya daldırılmalıdır; böylece ilacın içeriye doğru çekilmesi mümkün olacaktır. Aletin hareket edebilme kaabiliyeti olmalıdır. Bu alet vasıtasıyla su mesaneye kadar gönderilebilir. Bu alete *su atacak alet* denir. Frengistan'dan gelir. Cerrahlar da bu aleti bir yaranın içinde cerahat olursa kullanırlar. Bazı irin eritici, giderici otlar kaynatıp, o aletle o yarayı yıkarlar. Bu alet şu suretle çok kolay belirlenmiştir:

O, böbreklerden mesaneye gelen kanı ve makaddan ve bütün vücuttan gelen kanı emer ve toplanmasına engel olur. Kehribar, Ermeni gülü, gülünar ve kendirin her birinden bir dirhem, dört dirhem afyonla ve bir miskal sumak suyu ile veya kuzu dili suyuyla içilmelidir. Öyle bir zaman gelir ki, kötü kan idrar yolunda uyuşur (hareketsiz hale gelir); oranın bir yerinde kalır. Onun da bir ilacı vardır. Tıp kitaplarında bu ilaçtan söz edilmiştir, ancak bu kısa esere uygun olmadığı için burada zikredilmemiştir. Bazen kanın kıvamı çok ağır olur ve onu da taşın çıkarılmasında olduğu gibi yarıp çıkarmak gerekir. Eğer taş idrar kanalına (ürethra) gelip, oradan geçemeyip, orada kalacak olursa, bu durum taşın büyüklüğü dolayısıyla ortaya çıkmıştır. Bazen de taş enine gelir, arkaya doğru meyilli durur, [bu durumda taş] dışarı çıkamaz. Bu durumların herhangi birinde olduğu gibi, taş idrar yolundan çıkamayıp, kalacak olursa, penisin kökünde rahatsızlık, sıkıntı olur ve idrar tutulur, idrarın dışarı atılması çok zorlaşır. Onun ilâcını Seyyid İsmail Cürcanî şöyle tarif etmiştir: “Böyle bir şikâyeti olan kişiyi sarsın, iki ayağını yukarı kaldırıp, bir kişi bu zahmeti çeken kişiyi kucığına alıp, iyice sallasın. Böylece taş gerisin geri arkaya doğru gider; o zaman mesaneye ulaşır. Eğer mesaneye gitmeyip de ileri doğru hareket edecek olursa, hasta banyolara gitmelidir. Bunların yanısıra bazı yağların da penis yoluyla şırınga edilmesi lazımdır. Bunlar hem taşı küçültür hem de kayganlaştırır. Bu arada penisi ovmalıdır, ancak bu yapılırken, nazik davranmalı, penisin yaralanıp, cerahatlenmemesine dikkat edilmelidir. Hastaya yuvarlak nesnelere verilmelidir. Böylece idrar kuvvetlice çıkar, çünkü idrarın kuvvetiyle taşın dışarı çıkması mümkün olur”.

Bu risaleyi yazan bu hastalığı Osmanlılarda saltanat sahibi Liva-i Osmaniyye Hazreti Emir Givan (Civan) Bey hizmetlerindeyken, böbreklerinden taş geldiğini ve idrar kanallarında hastalık olduğunu, hastanın idrar attığı sırada nasıl zahmet çektiğini görmüştür. Bu konuda birçok tıp kitabında bilgi vardır. Zamanın hazık hekimleri birçok tedbir alıp, penisinin ucunun biraz yukarisından yarıp, taşın bu yolla çıkarabileceğini söylemişlerdir. Bunu takiben orada oluşacak veya oluşmuş cerahat için ilaç yapmak gerektiğini belirttiler. Bazı bilginler ise, bir kuvvetli kişi bulmak ve taştan şikayeti olan hastayı sıkıca sarsmak, sallamak gerektiğini, böylece taşın çıkabileceğini söylediler. Bir müddet bu tedavileri sürdüren hekimler o devlet sahibi kişiye çok eziyet ettiler. Bunların hiç birinin yararı olmadı. Bazıları da ona bazı yuvarlak haplar verdiler, böylece idrar kuvvetiyle taşın dışarı atılabileceğini düşünmüşlerdir. Bu yol da sonuç vermedi, ancak hapların diuretik özelliğinden dolayı bu yol hastaya çok sıkıntı verdi. Eski doktorlar eserlerinde ne yazmışlarsa, zamanımızın doktorları da onları hasta üzerinde denediler, ancak sonuçta onun sıkıntısı gün geçtikçe

daha da arttı. Bütün bu sıkıntılardan sonra, ve bu kadar kişi aciz kaldıktan sonra, o devlet sahibi kişi, kendisi akıl ederek bir âlet yapıp, onunla kendisini tedavi etti. O âlet gümüşten içi boş ve hafif meyilli, bir tarafı ince ve bir tarafı kalınca bir aletti. O ince tarafında ney delikleri gibi bazı delikler açtı. İdrar atılacağı zaman meyilli tarafı taşa değinceye kadar penise sokuldu, taşı onunla bir parça ileri ittiler. Böylece idrar taşın yan taraflarından aletin delikleri yoluyla onun içine sızıp, dışarı atılabildi. Bu aleti penisten çekip çıkardıklarında, taşın eski konumuna gelmediği belirlendi. Her idrar sıkıştırdığında bu yol kullanıldı. Daha sonra taşın da dışarı atılabilmesi için bir başka alet düşündüler. Bu aleti madeni kısıkaç şeklinde gösterdiler. Kıçı açtığında onun ucu çok sıkıntı vermiyordu, ve de kıç çok açılmıyordu. Sonuçta bu aletle taşı kıçın ucuna kadar aldılar ve sıkıca tuttular; taşı orada parça parça ettiler. Böylece bu küçük taşlar dışarı çıktı, atıldı ve hasta da ondan kurtulmuş oldu. O devletli kişiye bu hastalık arız olduğu zaman, zamanın doktorları ne tedbir aldılarsa, bu fakire emrederlerdi. Muhtemelen âlimler bu fakir vasıtasıyla tedaviyi yürüttürlerdi. Ancak hiçbirisi bu tedavi şeklini düşünemediler, buna rağmen bu aletler fevkalâde akla yatkın olup bu bölümde gerekli olduğu için anlatıldı. Eğer herhangi birisinde benzeri bir rahatsızlık olsa, sıkıntı çekmeden, durumuna göre, bu aletlerden biri kullanılıp, taş öğütülüp, ufalanıp, ondan kurtulmak mümkün olur. Allah bizi korusun.

Dokuzuncu Bölüm

Bu kısım mesanenin yarılarak, taşın çıkarılması hakkındadır. Eğer [taş] büyük olup, bu söz konusu edilen ilâçlar ve terkipler ile mesanede ufalanacak olursa, mesanenin yarılarak taşın çıkarılmasına gerek yoktur. Fakat yarmak çok tehlikelidir. İnsanın bu ameliyattan sağ salim kurtulduğu nadiren görülür. Bazı eski doktorlar demişlerdir ki böbrek taşı arka taraftan (sırtın bel bölgesine yakın kısmının iki tarafından) yarılarak çıkarılır.⁷ Şimdilerde böyle bir ameliyatı yapan kimse yoktur. Bu ameliyat gereğinden fazla tehlikelidir. Belki mesaneyi yarmak nisbeten daha kolay ve korkulacak bir ameliyat değildir. Bu işi yapacak olan kişinin üç konu-

⁷ İbn Sina *el-Kanun fi't-Tıbb* adlı eserinde böbrek ve mesane taşlarıyla ilgili olarak bilgi verirken, özellikle böbrek taşları üzerinde durmuş ve eğer böbrekteki taş ilaçla tedavi edilemiyorsa ameliyatla alınması gerektiği ifade edilmiştir. Ona göre böyle bir uygulama için anatomik yapının çok iyi bilinmesi gerekir. Burada o ayrıca ameliyatta kullanılmak üzere bir de alet önermektedir. Kasatır dediği bu alet vasıtasıyla böbrek arkadan, sinir ve damar ağına dikkat ederek açılıp, böbrekten taş çıkartılacaktır (Bkz. E. Kahya, "Renal Calculi and Their Treatment in İbn Sina", *XXVII Congreso internacional de Historia de la Medicina*, Barcelona 1981, s. 734-738).

da çok iyi düşünmesi gerekir. Bunlardan birisi taşın büyük mü küçük mü olduğunu bilmesi gerekir. İkincisi taş uzunlamasına bir şekle sahipse, onu uygun bir şekilde döndürmeyi akıl etmesi gerekir. Üçüncüsü, hasta kişinin sıkıntısı kuvvetli midir, yoksa hafif midir? Bu noktayı da dikkatinden uzak tutmamalıdır. Burada dikkat edilecek konu hasta 10 yaşından [büyük olmalıdır] veya olgunluğa erişmiş olsun, yani 40 ila 60 yaş ortasında olmalıdır. Oğlanlık çağında yiğitlik zamanında, [böyle bir ameliyat] yapılmamalıdır, çünkü ameliyatı müteakip balgam karakterinde şişler meydana gelme ihtimali vardır. Eğer balgam karakterinde [şişler] görülürse, onun ilâcı cerahat ilacına ters düşeceği [için ameliyatın yapılması uygun olamayacaktır]. Yaşlılıkta da böyle bir cerrahi müdahale yapılmamalıdır, ancak [onlarda] cerahate dönüşme görülmez. Ancak olgunlukta, böyle bir ameliyatın uygun olduğu şöyle anlaşılır; o cerahate dayanıklı ve balgamlı karakterde şişler oluşma korkusundan uzaktır. Eğer taşın büyüklüğü ve küçüklüğü vasat olup, şekli yuvarlak olacak olursa, o, kolayca çıkar. Eğer taş uzun olacak olursa, gayret edip uzunluğuna döndürmek gerekir. Böylece taşın tepe kısmından yarma yapılır. Hastanın çektiği sıkıntının çok fazla mı yoksa daha az mı olduğunu bilmenin yararı şudur; eğer sıkıntısı çok ise, hasta yarmanın vereceği sıkıntılara da kolayca katlanacaktır, çünkü çektiği sıkıntılar onu bezdirmiştir. Bu sıkıntıdan kurtulmak için her ne sıkıntı olursa katlanır. Eğer hastanın sıkıntısı az olacak olursa, ne ameliyatın sebep olacağı cerahate katlanabilir ne de taşın kırılması sırasındaki sıkıntılara razı olur; kuruntudan harap olur. Bu kısımda tabii durum hakkında bilgi vermek açısından ondan söz etmemiz gerekir. Kimse bu noktaları göz önünde bulundurmaksızın hareket etmemeli ve onları dikkate almamak gafletine düşmemelidir. Ayrıca taşın bulunduğu yeri açmak cerrahlara mahsus bir iştir. Bu işi kitaba bakarak, oradan takip ederek yapmak zor olduğundan, bu kısa eserde bu konuda bilgi verilmedi. Böbrek ve mesanede 31 türlü hastalık vardır. Bunlardan biri taş hastalığıdır. Bu kısa eser de bu konuda yazılmıştır.

Onuncu Bölüm

Bu bölüm böbrek ve mesane taşlarının basit ilâçlarla tedavisi ile ilgilidir!

Asle'l-Hamas, yani kuzu kulağını şarapla pişirip, o şurubu içerlerse, böbreklerde teşekkül etmiş taşları parçalar.

Helyon, Farsça'da marcube ve Türkçe'de merecev ve kuşkonmaz otu diye de adlandırılır, Rum dilinde isperev denir. Helyon tohumundan üç dir-

hem alıp, balla macun yapıp bir denk balsam yağı ile bir süre yerlerse böbrek taşını ezer.

Kara nohut, kaynatılıp suyu içilirse, ya da yemeği yenirse, böbrek taşlarını parçalar, onları aşağıya doğru hareket ettirir.

Hatmi, kaynatılıp, her gün kırk dirhem şekerle karıştırıp içerlerse ve yemeği yenirse, böbrekteki taşı parçalar, eğer kaynatılıp, suyunun içine oturulursa o da yararlı olur.

Ravend-i Çini'nin (*Çin ravendi, rheum, rhubarb*) yarım dirhemden iki dirheme kadar olan miktarı yararlı olur. Eğer bu bitkiden her gün üç dirhem yerlerse [hastaların] böbrek ve mesanelerdeki taşı döker, ağrısını dindirir.

Muklu'l-yahova (*hyphaena thebaca, akgünlük*) terletici bir ilâçtır; bundan dolayı alınacak miktar bir dirhemdir. Eğer sıcak su ile karıştırıp içilirse, böbrekteki taşı öğütüp, böbrek ve mesanenin gazını dağıtır.

Sud (*suadi, kokulu bir bitki; cyperus rotundus*) Türkçe'de *toplak* (*topalak?*) derler. Ondan alınacak miktar birbuçuk dirhemdir. Eğer balsam veya hasek (demir diken, tribulus, terrestris) bitkisinin tohumlarıyla birlikte içilirse, çok yararlı olur, ve birbuçuk dirhem topalak, defne ağacının kökünün kabuğu ile [kaynatılıp] birlikte içilirse, daha da etkili olur denmiştir.

Esarun (*asarabacca bitkisi, arasum europaeum*) bir köktür (kökü kullanılır); ondan iki dirhem alınmalıdır, üç miskale kadar ballı su ile birlikte içilmelidir. Bu terkip böbrek taşını parçalar; böbreğin ve mesanenin ağrısını giderir ve de böbrek ve mesane yollarında bulunan kötü hıtları yok eder.

Seke (*Baldırgan zamkı*) Türkçe kasnı (ya da kısını) derler. Ondan birbuçuk dirhem alınır. Ondan bu dozdan daha yükseği alınmamalıdır, eğer alınırsa, böbrek ve mesane taşını döker, ama sıcak mizaçlı kişilerin alması sakınca yaratır.

Hacerü'lbasar ya da hacere'l-ikab (*lapis actites*) derler, Bazıları bu taşın yararında uyuşmamıştır. Ancak araştırmacıların hepsi de bu taşın anut ve manut derler. Aslında bu, taşın ufak bir kısmıdır. Birazı alınıp, çalkalanacak olursa, içinde bir şey oynar, o zaman içinden beyaz bir tane çıkar. Bu zeytin tanesi gibidir. Onu kişi böbrek ve mesane üzerine bağlarsa, böbrek ve mesane taşını indirir.

Teke kanı [yine kullanılan basit droglardandır]. Teke kanının etkileri hakkında Yedinci Bölüm'de bilgi verilmişti. Ona tanrının eli de derler. Ondan alınacak miktar (ondan içilecek miktar) 3 dirhemdir. Onun böb-

rek taşı üzerinde şaşırtıcı bir etkisi vardır ancak ağrı yönünden herhangi bir etkisi yoktur.

Süberü'l-Kibar, köknar içidir. Onun suyu vücudu böbrek ve mesanede taş haline dönüşebilecek hıtlardan temizler. Soğuk su ya da sıcak su ile onu ezip içseler, aynı şekilde etkili olacaktır.

Kakule-i kibarin (*amomum cardamom'un meyvasıdır*) böbrek taşlarına etki ettiği ve bu hastalıkta kullanıldığı bilinir. Bu meyva kavun çekirdeği içi, hıyar çekirdeği içi ve de yeşil hıyar çekirdiği içi ile hep birlikte iyice karıştırılıp, her sabah iki dirhem hıyar ve on dirhem şekerle ezip içmelidir, çok yararlı olur.

Usulu's-Sin'den (*Böğürtlen kökü*) bir miktar kaynatılır ve suyundan üç sabah aç karna üç kaşık içmelidir. Bu da böbrek taşını parçalar.

Kebebe'den (*Hint biberi tohumu, cubeba officinalis*) iki denk alıp, on dirhem ballı sirke ile içinde ezilip içilirse, böbrek ve mesaneyi kum ve zararlı maddelerden temizler.

Karri'l-ayn ya da elfi'l-ma (*su teresi, nasturtium officinale veya veronica anagallis*) derler, Türkçe su kerdemesi derler. Onu pişirip ya da çiğ olarak yemek böbrekten taşın atılmasını sağlar.

Fucul (*raphanus sativus*) ya da *turp'tan* İbn Şerif de eserindeki⁸ müfred (basit) ilâçlar kısmında bahseder. Bu turbun içini oyup, içini çıkarıp, oraya şalgam tohumu koyup, kapağını gerisingeri kapatıp, bütün olarak hamurla kapatıp, ateşe gömmelidir ya da açığa bırakmalıdır. Hamur kızarıp, yandıktan sonra, soğutup, hamurun içindeki turbu ve içindeki tohumu yaymalıdır. Üç gün arka arkaya bu işlemi yapmalıdır. Bu ilâç böbrek taşını ezip, oradan indirir. Bu terkip gerçekten bunları çekme bakımından etkilidir. Eğer turpu döküp, suyu alıp, on dirhemini aç karına sabah içerse, mesanedeki büyük ve küçük taşları indirir. Ancak onun bu etkisinin belli bir önemi vardır.

Dumad-ı Akarib (*Akrepe külü*) Yedinci Bölüm'de zikredilmiştir.

Hacer-i Elmas (*Elmas taşı*) sahiplerini sakinleştirir. Bazı daha önceki tarihlerde yaşamış doktorlar şöyle demişlerdir: "O mesanenin taşını şu şekilde parçalamalıdır; bir damla bu söz konusu taşın benzerinden almalıdırlar ve bir demir milin ucuna çokca sakız koyup, o meyilli çubuğu penisin içine sokmalıdırlar, bu işlemi mesaneye varana kadar devam

⁸ İbn Şerif'in söz konusu eseri, *Yadigar* olup, Osmanlı tıp dünyasında çok yaygın olarak kullanılmıştır.

ettirmelidirler. Bu düzenek mesaneye ulaşınca orada bulunan taşı kesip, parçalar". Ancak bu tedavi şekli son derecede sakıncalıdır. Zımpara taşı da aynı işlemi yapar.

Lahmü'l-Erneb tavşan etidir. Onu arkasından köpekle koşup, yorup, tutulur; etinden yapılmış olan çorbası böbrek ve mesane taşlarına yararlıdır.

Centiyana (*Gentian, gentiana lutea*) bir köktür. Dört tiryakın biri budur, idrarı dışarı atar, böbrek ve mesane taşının atılmasında yararlıdır; onları parçalar.

Toregaludis bir kuştur. Ona Türkçe Yunt Kuşu derler, serçe gibi rengi bozdur, ve kanatlarının ucunda sarıca yükceğizleri vardır, kuyruğu uzundur ve sürekli olarak kuyruğunu oynatır. Kitapta ona safragun da derler. İbn Sina onun taşları ufaltıcı bütün maddelerden daha yararlı olduğunu söyler. Bütün tıp kitaplarında taşları parçalayıcı olarak verilmiştir. Onun etini yarıp, tuzlarsa ve kuruturlarsa ve öyle yerlerse yine de yararlıdır. Eğer taze tutulup, kebab yapılırsa da yararlıdır. Eğer kalye edilip, içine nohutla biber ve havlican ve kereviz koyup yeseler çok yararlı olur. Bu diğer ilaçlara nisbetle daha yararlıdır, çünkü, o hem devadır hem de hoş bir besindir; her türlü pişirip, yeseler taşı parçalar.

Fukahu'l-izhr (*andropogon muricatus; çiçekleri özellikle parfüm yapmakta kullanılan bir bitki*) bir ottur, ona Mekke ayrığı derler. Onun tepesini (filizlerini) kaynatıp, her gün sabah 3 kaşık suyunu gece ayazlattıktan sonra, sabah içlerse, böbrek ve mesane taşını dışarı almakta çok yararlı olur.

Şevkü'l-kunfuz (*kirpi: erinaceus Eurpaeus*) kirpi dikenidir. Eğer onu penis yoluyla idrar yollarına soksalar ve onun tutan kısmı penise nüfuz edecek şekilde mesane üstüne kadar bu işlemi devam ettirseler, özellikle mesane taşlarını parçalar. Eğer onu yakıp, külünü taşları ufalayan otların suyuyla karıştırıp, mesaneye şırınga etseler çok yararlı olur. Mesela sedef otu suyu ve fare kulağı otunun suyu ile bir miktar beyaz neftle karıştırıp verilerse, eğer [hastanın] ağrısı kesilmeyecek ve ateşi düşmeyecek olursa, çok yararlı olur.

Berzü'l-ricl semizotu tohumudur. Eğer suyu çıkarılıp sabahları içirilecek olursa, mesane ve böbrek taşına yararlı olur.

Nahm bir ottur, Türkçe'si ayrıktır. Eğer bu otun kökünden üç dirhem kadarını kaynatıp suyu hastaya aç karına içirilirse, böbrek ve mesane taşlarını parçalar.

Levzü'l-murr (*levz: amygdalus communis*) acı bademdir. Eğer her gün bir tanesi aç karına yenirse, taşın hem kendisini hem de onu meydana getiren maddeyi dışarı atar.

Lisanü'l-esafîr (bir nevi kül) koyup, balla karıştırıp, sıcak suyla ezip içilirse, böbrek ve mesanedeki taşları parçalayıp çıkarır.

Basalü'l-unsul (*basakallium cepa*), *basal el-gar* da derler, yabancı soğandır. [Bu soğan] sahralarda⁹ bulunur. Bunlar büyük soğanlardır. Ona demir değdirmeyip, ağaçla kat kat soyup, bir ağaç çuvaldızı ile ipliğe dizip, gölgeye asıp, bırakıp, kurutmalıdır. O, orada 40 gün durmalıdır. Her parçası birbirinden ayrı, birbirine değmeksizin, 40 gün kaldıktan sonra, bir dirhemini alıp, ovalayıp, ve bir dirhemini de güvercin tersi ve balla karıştırıp, bir hafta böylece bıraktıktan sonra, her gün bir miktarını kara nohut suyu ile karıştırıp içmelidir. Bu mahlul taşı parçalar. İbn Sina, unsul'un (yabancı soğan) sirkesi ve ballı sirkenin bu şirkayetlerde daima alınması gerektiğini söylemiştir.

Hasek (*demir dikeni*, *tribulus terrestris*) bir ottur, demir dikeni derler. Eğer o kara nohutla birlikte pişirilip, suyu içilirse, mesane taşına gayet yararlıdır.

Maddetü'l-Kerneb, kelem (lahana) yandıktan sonra, geriye kalan küldür. İbn Sina bunu içmenin gayet hoş olduğunu söylemiştir. Bu kül mesane taşlarının atılmasında yardımcı olur.

Hacerü'l-Bakar sığırların mesanelerinde meydana gelen sarı bir taştır; Rum'a mahsustur. Buralarda gayet iyileri olur ve de çok olur; iyidir, ancak mizaç olarak sıcak ve kurudur.

Remad-ı kışr-ı beyz'l-deccac (*tavuk yumurtası kabuğunun külü*) İçinden yavru çıkmış olan yumurtanın kabuğu çok kuvvetlidir. O taşı mesaneden çıkarmak için sıcak su ile içilirse, mesanede bulunan taşı parçalar.

Lahmü's-sincab, sincap etidir; yendiğinde taşı parçalar.

Babune (*papatya*, *anthemis nobilis*), çok iyi bilinir, çok mübarektir; kaynatılıp banyoya konup, içine girip otulurularsa, böbrek ve mesane taşı ve aynı zamanda idrar zoruna da, yararlıdır.

Nanhah (*ptyoclis ajowan*, genellikle doğu memleketlerinde ekmek üzerine serpilir); onun tohumunun iki dirhemi sıcak su ile ezilip, içilirse böbrek ve mesane taşlarını parçalar.

Müsekkîn-i evcai (*Ağrı giderici maddeler*): Eğer ağrı çok olup, sıkıntı ve recek olursa, şu otları almalıdır ve ağrıyı dindirmelidir. Meselâ keten tohumu, ve çiğdem, çam tohumu, hatmi tohumu gibi.

Uyuşturucu ilâçlar sınırlıdır; sınırlı olarak uyuşturmak burada söz konusudur. Eğer ağrı kesici ilâçlar etki etmezse o zaman, uyuşturucu ilâçlar

⁹ Bağdatlı Vehbi nüshasında "sulu yerlerde" şeklinde geçer.

almak gerekir. Meselâ haşhaş tohumu, ban otu, adam otu (mandrogora officinalis) afyon ve marul tohumu gibi.

Banyoda kullanılacak ilâçlar; [kendisinde taş olan kişiler] banyolarına katmak üzere papatya, hatmi tohumu, süsen yaprağı; nilüfer ve kabak yaprağı, boy otu tohumu ve keten tohumu kullanmalıdırlar. Eğer hastanın mizacı sıcak ise, bu ilâçların soğuk mizaçta olan ancak aynı etki yapanlarını almalıdırlar. Onlar banyodan çıkınca yağ sürmelidirler. Mizacına uygun yağlardan, meselâ papatya yağı gibi, turak otu yağı gibi ve gül yağı gibi yağlar katmalıdır.

Uygun besin maddeleri: Taş sıkıntısı çeken kişiler iyi beslenmelidir; temiz gıdalar almalıdır. Böylece hamuru ve tuzu yerinde olan ve yumuşak besin maddeleri yemelidir. Onların besinleri çok pişmiş ve katı yiyecekler olmamalıdır; içine rezene tohumu ve çörek otu katmalıdır, ve bir yaşındaki erkek toklu eti veya genç oğlak eti, piliç eti, keklik eti ve serçe, kırlangıç, yunt kuşu etleri ve tavuk yağı, rafadan pişmiş yumurta sarısı ve şırlağan yağı ve zeytinyağı, badem yağı ve bu söylenen etlerle birlikte nohut ve soğan çok yararlıdır.

Yararlı meyvalar: Yararlı meyvalar arasında şunlar velir: beyaz, yaş incir, fıstık, şekeri kamışı,¹⁰ çekirdeği çıkarılmış kırmızı üzüm, güvez içi, acı dere otu, tatlı badem,¹¹ köknar içi, kuşkonmaz, nane, yarpuz, kereviz, marul, pazı, ebegümeci ve hıyar. Yemekten önce aç karna, kavun yemek böbreklerde ve mesanede taş oluşmasına engel olur. Eğer aç karına kavun yiyip, bir saat sonra üzerine sirkeli bal içilirse çok yararlıdır. Bu hastalar her sabah üç tane kuru incir yerlirse, böbrek ve mesaneleri temizlenir. Turşulardan uygun olan, ve zaman zaman sirkeli soğan ve kebere (capparis, genellikle meyvasından turşu yapılan bir bitki) turşusudur, zaman zaman aç karına soğuk su içmek ve yuvarlak şeyler içmek (yemek) insanı taş (böbrek ve mesane taşı) oluşması kuruntusundan korur, uzak tutar. Bazen de turp yemek ve havuç kalyesi yemek yararlıdır ve yine hem bal ve hem de şeker yemek yararlıdır. Bunlardan şeker daha iyidir; ısıyı artırmaz. Sakınılması gereken yiyecekler, o kısımla ilgili olduğu için, dolayısıyla daha önceki kısımda söz konusu edilmiştir.

Tarih 966 (H)

¹⁰ Bağdatlı Vehbi nüshasında “şeker peyniri” gibi bir ifade metnin bu kısmında bulunmaktadır.

¹¹ Bağdatlı Vehbi nüshasında metin şöyle devam ediyor: “bir tane sabah yerler taşı men eder, ve çabucak taş teşekkülünü engeller”.

[بوبرك ومثانه طاشلرى حقنده]

الحمد لله رب العالمين والصلوة والسلام على محمد وآله وصحبه اجمعين
وبعدہ معروض بنده فقير اخی بن کمال الدین المتطیب اولدر که بو فقیر عنفوان
شبايدن الى يومنا هذا صنعة طبة مشغول اولب بیمارستان خدمت ايدوب
زمانه نك مذاق اطبا سيله مصاحبت اتمکله چوق قوانين علميه تحصيل اتم
و دلدلم که ترکی دلنده بو رساله تاء ليف ايدم تاکه فايده سى عام اوله
مسموعاتدن ومجرياتدن بعض سنى انده ايراد ايدم آخر واردم

بوکرکده و مثانه ده حادث اولان طاش بابنده يزدم زيرا بو مرض بين
الناس كثير الوقوعدر خصوصا اكا بو اشراف اراسنده انوکچون که بو طائيفه
ده ترقه وتنعمه چوقدر بو مرضك اكثرًا حدوثی اندندر و بورسالة اون باب
اوزرنه ترتيب وتحریر اتم

اولکی باب طاش نیجه کشیلرده اولور و سببی ندر انی بیان ایدر

اکنجی باب طاش بدنده نه یرلرده اولور انی بیان ایدر

اوجنجی باب بوکرک و مثانه طاشنک علامتن بیان ایدر

دردنجی باب بوکرکده و مثانه ده بتن طاش علاجنک طریفلرین بیان ایدر

بشنجی باب سوء المزاج ندندر وقاچ در وانوک سببن و علامتن بیان ایدر

التنجی باب طاشنک علاجن بیان ایدر

یدنجی باب معالجاتده بعضی یانجق ادویه و دوزلجک یاغلر ومغجونلر

اکلمشدر انلرک عمللرن بیان ایدر.

سکرنجی باب طاش مجرای بولدن چفرکن جراحی ایلسه ویاخود بول

یولنده قالسه انوکه علاجن وچقرمسی تدبیرن بیان ایدر

طقوزنجی باب طاشنک یارب چقرمسی تدبیرن بیان ایدر

اوننجی باب بوکرك و مثانه طاشنه ادویه مفوده ایله علاج اتمکی

بیان ایدر

اولکی باب

بو طاش زحمتی اکثر اوغلنچقلرده واقع اولور تا بلوغین زمانه دکن و سمنز مرطوب کشیلرده دخی واقع اولور و ارق کشیلرده آنه واقع اولور و اوغلنچقلرک قوقلرنده و بیوک و سمنز کشیلرک بوکرکلرنده واقع اولور و ارق کشیلرک مثانه لر نده اولور انوکیچون کم ارق کشیلرک طمرلری و منفذلری واسع در طاش اولمغه قابل خلط اکلنمیوب کلور مثانه ده جمع اولور و بونک خلافتجه سمنز کشیلرکه طمرلری و منفذلری طار اولور طاش اولمغه قابل خلط سوزلوب بوکرکده قالبوب طاش اولور و نادر اعورتلرک مثانه لرنده اولور انلر انی برماغله بلورلر وانلرده نادر واقع اولدوغنک سببی انلرکه مئاسنک بوغزی قصه جقدر و اغزی اچوق طشره یه یقین در هر خلط که انلرکه مثانه سنه دوکلور کیرو طشره یه چقر اکثر قزجوغزلرده واقع اولور بیوکلرنده واقع اولمز و جمله سنک امتلا و رطوباتلرنجه در که بعض طعاملردن و یا فاسد خام حلظلردن ریج و سده لر ایدجی غدالردن حاصل اولور مثلا صغراتی و دوه اتی و بیوک بالق و صوده اولان بیوک قوشلراتی و قاورلمش قلیه لر و کبابلر و حمیرسز اذن آشلی و سدلو برنجی و هریسه و قوزی باشی و اتی و پاچه و قطایف و پالوده خام میشلر و ترنج و ارمود و اله کبی و بولنق صو ایچمک و غایظ شراب ایچمک خاصه اکر جکر که و معیده نک قوه هاضمه سی ضعیف اوله و بوکرك استی اوله و بی ترتیب طعاملر مک و جماعه صادق اشتها سی اولب جماع اتمک و شهوة انکیز کلمات ایدب و ملاعبه ایدب منبی حرکت کتورب اخراج اتمک دخی بو زحمتک اسپانندندر و اینک سودی یر مزلغی دخی جمله سبیلرندر اکی و جهله اکر سود صغراوی اولاجق اولورسه اوغلانک احشاسن قرودر بولک غلیظیله طاش اولور و اکر سود بلغمی اولجق اولورسه اوغلانک بولن غلیظ ایدر مثانه نک حرارتندن طاش اولور و بولنق صودن و غلیظ شرابدن طاش اولمانک سری بودر که غدایه خلط اولب معیده بشیجک لزوجت حاصل ایدر مثانه ده رسوب اولوب طاش اولور

اکنجی باب

اکنجی باب اعضادن قنقی عضوده طاش اولور انی بیان ایدی اکثر طاش بوکرکده اولور ومثانه ده اولور وقولون بغرسغنده دخی بتر وسید اسماعیل جرجانی رحمہ اللہ علیہ محمد زکریا دن نقل ایدر که بنم بر دوستم واردی انوک بولندن طاش خرده لری کلوردی بر کره بر ازنده بر بیوک طاش چقدی دیرو وجع مفاصل صاحبزلرنک دخی مفصللرنده طاش متولد اولور و محمد زکریا ایدر بیون الیسنده که خنازیر محلیدر ودخی سَعَلَدَه قتی طاشلر کوربدوودن دیرو بولبس دخی جالینوسدن روایت ایدر که بر کشنک ذات الریه سی وار ایدی ذات الریه ده کلری اوپکنده بر مرض در اوکسر مکله طاشلر چقردی مثانه دن حقن طاشلر کبی هو الله الحفیط.

اوپنچی باب

اوپنچی باب بوکرک ومثانه طاشلرنک علامتلرن بلدرر بول کم غلیظ کُلورکن رقیق وصافی کله اگا علامتدر کم طاشک ماده سبی بوکرکده سوزلوب طاش اوله ودخی بو بول کم قره اوله الم سز وزحمتسز کله دلالت ایدر کم طاش تولد اتسه کرکدر خصوصاً پرلکده اولا واکثر بیلده اغری وثقات اولب چوالدز ایله واکنه در ترکیبی اغری اولرسه اگا دلیلرکه بوکرکده طاش اولمشدر واکثر بو نوعله اغری بیلدن اشغه بوطلره اینجک اولورسه علامتدرکه طاش بوکرکدن قویب یولنه اینمشدر. هر کاه که بو ذکر اولنان زحمتلر واقع اواب صکره ساکن اولسه دلالت ایدر کم طاش مثانه یه اتمشدر و صاروجه وقزله قوجو غزلر بوکرکدن کلور وانده طاش اولماسنک علامتی در واقچه وبوزجه قوجو غزلر مثانه دن کلور انده طاش اولمق علامتی در وبوکرک طاشنک علامتی دایم بوکرکده ثقلت اوملقدر وهرکاه کم طعام زیاده ییسوکزکده اغری بلورمک خصوصاً شول وقت ثقل بعزسغه اینه وچون بغرسق ثقلدن خالی اوله وجع دخی ساکن اوله وشول کشنک که بوکرکنده طاش اوله هرکاه بلنده اغری بلور اول طاش اولان جانبک خایه سی آغور وکاه اولور کم اول جانبک بوٹی اویشر

و قرننده قولنج اعراضی بلور و گاه اولور که بولنده رسوب اولور جگر زحمتنده اولان رسوب کبی قولنج زحمتیه بو زحمتک فرقی اولدر که قولنج اغرسی کوبک طرفنه مایل اولور و گاه اولور که کوبکده اشغه و گاه یوقرو اولور و اما بو کرک زحمتی اغرسی اده طرفنه مایل اولور و بر یرده طورر گاه اول جانبک بو طی اویوشر و قولنجده بو عارضه اولمز و هر گاه کم مثانه ده اوله بول رسوب آق اولور و گاه اولور خاکستر رنگی کبی اولور و اغرسی و ثقلتی و کجمنسی قضیب دبنده اولور و گاه اولور کم قسغی اغرر و بو علتک صاحبی اختیار سز الن تیز تیز قسغنه التر و زحمتله ایشر و ایشیوب تمام اولیجق فی الحال کرو ایشیه سی کلور و گاه اولور که اختیار سز بولی بریدن کلور و بو حالت اکثر بتول صوکنده اولور و هم مثانه طاشی پوترقلو و بویک اولور زیرا مثانه نک ایچی و اسعدر انوکچون پوترق پوترق اولور و بو کرک طاشی کچرک و المسی اولور انوکچون که محلی طاردر و طاشکم مثانه ده اوله انوک اغرسی اولمز مکر اول وقت کم طاش مثانه نک اغزی نه کلور و بوله مانع اوله و مثانه سنده طاش اولن هر گاه کم بیان یوریه و یا برنسنه دن کوچنه قضیب اویشر و گاه اولر کم مثانه ده ایکی طاش اولور و یادخی زیاده حرکت سبيله بربرنه سور شر اول سورندکی آبیق قم کبی قاروره دبنه چوکر و گاه اولور کم طاش بویک اولور و آغرر طهارة وقتنده مقعده زحمت ایدر و گاه اولور که مقعدی چقرر و مثانه سنده طاش اولانک اکثرء البول . اوله دلالت ایدر که طاش کچرکدر تیز مثانه اغزنه کلور طورر بوله مانع اولور و قازوره سی دبنده قم چوق اولمق طاشک یومشقلغنه و ازلمسنه دلالت ایدر و قوم کلمیور و یا آز کلد کی طاشک قاتلغنه دلالت ایدر هر وقت کم بو علتک صاحبی سکرده قضیبک دبی زحمت ایدر و هر گاه کم چالقوین تیه زحمتی ساکن اولور باذن الله تع

دردنجی باب

دردنجی باب بوکرکده و مثانه ده بتن طاشک علاجنک طریقن بیان ایدر (اول) شول نسنه لر کم طاش اندن متولد اولور انلردن پرهیز اتمک کرک نته کم اولکی بایده ذکر اولتمشدر . ثانیاً بدنن طاش اولمغه قابل ماده بدنن اخراج

تمك كرك در واندن صكره طاشك اووتمسنه وچقرمسنه تدبير اتمك كرك در وشول حركتلكر كم طاشك تولدنه سببدر اندن صاقتمق كرك در مثلا طوقله رياضت اتمكدن رياضت رطب اصطلاحنجه بر نسنه په مشغول او لمغه ديرلر كم اول نسته بدنى قزدر مغه ودرتمكه سبب اوله مثلا سكرتمك كىي وبونك امثالى نه وارسه وطوقله حمامه كرمكدن و طوقله جماع اتمكدن صعتمق كرك و اكر قوت صقلمغه احتياج اولاجق اولورسه معيده ده وچكرده تيز هضم اولاجق غدالر بيه چيل اتى و ككلك اتى وكنجى سموز توق اتى كىي و اوغلاق كىي وشور بالركه انلرله بشمش اوله و روفده بشمش يمرده وتندرده بشمش خمير سز يومشق اتمك كىي و اكر قوت قوى اولاجق اولورسه شول نسنه لرى يك كرك كم اندن بدنه غذا آز حاصل اوله مقشر باش كىي و آتسوز شوربالر كىي بادام شيره سيله ياخود بادام ياغيله ويا شرلغون ياغيله وياصغير ياغيله بشمش اوله وامتلاذن و بربرى اوستنه طعام يمكدن وشول طعاملردن صقتمق كرك كم اولكى بابده ذكر اولمشدر و اول ماده م كه طاش اولمغه قابلدن بدنندن اخراج اتمسك طريقى قوصمغله وياخود مسهل ايچمك ايله اولور اما قوصمق يكر كدر ايكى وجهله اول اولكم بربرى اردنجه ايدة ايكى كونده وياهافته ده بر كره قوصمق جايزدر اما بو طريقله مسهل ايچمك متعزدر ايكنجى قوصمغك خاصيتى اولدر كم مادهء كو كندن قوپرر وهم عضو محص. و صندن چكر خلافنجه مسهل ايچمك اخلاكى يوقرودن اشغه اندرر اول يوقرو عضوده دخى ارتوق يوك اولور الا مكر كم كليه حرارتى غالب اوله وقت مزاجه و حاله كوره مسهل ويرمك درستدر مكر خفيف ملين ويره لر كه ماده عمم بغرسق جانبنه دفع ايدة دخى معيده په قوت و ير جى نسنه لر استعمال اتمك كرك كه طعامى او كات هضم ايدب بدننه صالح خلط حاصل اوله و طعام يمزدن اول بر پاره معتدل رياضت اتماء كرك و ال و ايق اوودرمق كرك و وقتيله حمامه كرمك واسى صوده اوتورمق و دخى فايده ايدر انوكچون كم مادهء بوكركده قوپرر ظاهر بدنپكلر و منفذلى يومشدر و آچر لكن افراطنى زياده ايدر انوكچون كم قواى ضعيف ايدر و بوكركى زيون ايدر و بعض كتبه مسطوردر كم يازاسيلرنده

کاه کاه يك اورته سنده صو ايچه لر ويا آجله ايچه لر ويا آجله شراب ايچه لر بوکرکده بو زحمت واقع اوليه فاما بو تدبير ايدر ديوب دايم مشغول اولق غايت مخاطره در احيانا اتمک درستدر اکر مزاجه موافق اولورسه زيرا بو تدبير که افراطنده انواع سوء المزاج حاصل اولور و دخی اسی دوشکلرده يتميه لر و اوترميه لر دايم کتان دوشکلرده اوترب يتالر کم بوکرکی قزدر ميه لر

بشنجی باب

بشنجی باب سوء المزاج ندر وقاچ در وانوك سيلرن وعلامتلرن وعلاجلرن بيان ايدر سؤ المزاج بو عضو ويا کتوری بدن مزاج اصلیه سندن جقمغه ديرلر يا بحسب کیفیت ويا بحسب الماده اقا بحسب کیفیت چقماغه المزاج سازج ديرلر بو سوء المزاج سازج دخی بر کیفیتله اولور ويا ايکی کیفیتله اولور بو کیفیتله اولان سوء المزاج سازج مرکب ديرلر و سوء المزاج سازج مفرد اولدر کم بر عضو يا جمله بدن مزاج اصلیه سندن چقه يا اسی وياشی در ويا صوق وقوريدر ويا صوق و ياش بو درت حالدن غيرن بر حال دخی ممکن دکلدر زيرا اسی و صوق اولق و قوری و ياش اولق ممکن دکلدر وسوء المزاج مادی دخی يا مفرددر ويا مرکب در سوء المزاج مادی مفرد اولدر که اخلاط اربه دن بری بر عضوده ويا جمله بدننه قدر حاجتدن زیاده اوله . پس سوء المزاج مادی مفرد درت نوع اولور يا يالکوز بلغم يا يالکوز قان ويا يالکوز صفرا ويا يالکوز سؤدا غالب الوله وسوء المزاج مادی مرکب بو اخلاط اربه نك ايکسی بر ارادن غالب اولغله اولور اما اوچی ويا دردی بر ارادن غالب اولق اولورمی ويا اولزمی بو بر بحث عمیق در کتب مطوّ لاتده معلوم اولور بو مختصرده انی بیان اتمک اولز پس امدی معروف ومشهور اوزرنه سوء المزاج المادی سکز درلودر دردی مفرد ودردی مرکب نته کم تأمل ايله ظاهر اولور. پس امدی جمله سوء المزاجک انواعی اون التی در وسوء المزاج سازج مفرد و درت سوء المزاج مادی مفرد و درت وسوء المزاج سازج مرکب ودرت سوء المزاج مادی مرکب در بزم مقصود دمز بو محلهه بوکرکده اولان سوء المزاجی

بلوب وانوك دفعی نه ایله اولدغنی یلمکدر زیرا اکثر طاش متولد اتمسنگ سببی بوکرك و مثانه نك سوء المزاجلری در و بونلرك دخی سوء المزاجلرنك انواعنك فرداً علاجلزن ذكر ایچك سوز اوزار اما شول درت نوعی یعنی سوء المزاج حاد سازج و سوء المزاج حار مادی و سوء المزاج بارد سازج و سوء المزاج بارد مادی که اصلدر انی ذكر اتدك باقیسك علاجن دخی بو مذکور قیاس ایدر پس بو مختصرده سوء المزاجك درت فصل ذكر اولمش در

فصل بوکرکده اولان سوء المزاج حار سازجك سیبلرن و علامتلرن و علاجلرن بلدرر سوء المزاج حار سازج چوق ریاضت اتمکدن واسی شرابله و اسی اوتلره اسی طعاملره چوق مشغول اولمقدندر واسی لباسلر کیمکدن دخی اولور مثلاً سمور کورکی و دلکوکورکی کبی و دخی بونك مانندی نه وارسه علامتلری اولدر کم بول قزل اوله و زعفرانی اوله و بغایت اتی ققولو اوله و صاحب مرض چوق صوصیه و بولی زیاده صقلیه و اول یولدن که بول کله اسیلکی طویله یقه یقه کله و جماعه رغبتی چوق اوله و کاه اوله کم قارور اوستنده یاغ کبی نسنه اوله انو کچون که بوکرك حرادتی اطرافنده اولان یاغی آریدر و کاه اولاکم استمه سی اوله علاجلری اولدر کم اکر سوء مزاجك سببی چوق ریاضت و تعب چکمکدن ایسه انوك علاجی راحت اولب دکلنمکدر و دخی اون درهم کلاب و اون درهم کل یاغ و اون درهم سرکه جمله خوانده بربرنه خلط ایدب بوکرك اوزرنه ضماد ایده لر و تحمکان که بقله ایچمقا انوك یشره سن سکنجنیله ایچه لر و کاه کاه یوغرد ایرانی ایچه لر و غدا قورق آشلی اوله و یا ترهندی اکشیله اوله و یا ارپه آش بو اکشیلرله ویره لر و یا اون اشلی ویره لر بو اکشیلر که اکر خیار صویله و سمز اوت صویله وایت اوزمی صویله وکل یاغیله حقنه ایده لر بغایت نافع و اکر سوء المزاجك سببی اسی طعاملر یمك و اسی شرابله ایچمك ایسه بو نوع نسنه لردن صقتور و بو ذکر اولان نسنه لر مشغول اولالر

فصل سوء المزاج ساذج بارد سبیلرن و علامتارن و علاجارن بیان ایدر سؤ مزاج بارد اکثر صوق صویبی چوق ایچکدن اولور خصوصاًکه آجله ویا حمام صوکنه ویا ریاضت صوکنه و صوق یرلرده اوتورمقدن و صوق دوشکلرده یاتمقدن و صوق طعاملر ویمشدر بیکون و صوق شربتر ایچمکدن اولور علامتی بولک رنگی آق اولق و صوقلعی اولق و جماعک اشتهاسی ساقط اولمقدن و بو علتک صاحبنه ارا اولسون و عورت اولسون جماع غایت مضردر بیلی ضعیف ایدر و مجال قومز پیر بلنه دوندرر علاجی اولدر کم جوارش کمور بیه لر کاه کاه اما اجزاسی قتی دوکلمش اولمیه و قوزی باشیله کوکرجنی قیندب صوین الوب قوز یاغیله یا حبه الخضرا یاغیله ویا اجی بادام یاغیله ویا فستق یاغیله ویا بو یاغلرک جمله سیله حقنه ایده لر بغایت مفیدر واکر یالکوز قویرق یاغن اسیحق ایدب حقنه اتسه لر بوکرکی قزدرب غایتده ایو ایدر و فرفیون یاغیله دخی بله یاغلمق مفیددر و غدا نخوداب اوله کوکرجین یاورسیله ویا کنج سمز تاوق ایتله و ایکی یاشنده ارکک سموز قیون اتینک قره سیله اما کمون و دارچنی قنوب پیشوره لر سرجه اتی کباب ایدب یمک غایت مفیددر

فصل سوء المزاج مادینک سبیلره و علامتارن و علاجارن بیان ایدر بونک سببی یا قان غلبه سی و اسیلکی در ویا صفرانک کثرتی و عفرنی در اکر سببی قان اولاجق اولورسه علامتی بولده ظاهر اولور واکر ماده سی صفرا اولاجق اولورسه علامتی بولک یقمه سی و صارولغی و مجرانک ضرمسیدر و استمه و چوق صوصمق در علاجی اولدر کم اکر ماده سی قان اولاجق اولورسه اول باسلیق طمرندن قان المت کرک واکر ماده سی صفرا ایسه اول بنفشه مطبوخیله ویا ملین حقنه ایله ایچن یومشتمق کرک تاصفرا بدنندن بر مقدار اکسله و بعده قان المت کرک مطبوخ بنفشه که ذکر اولندی بودر بنفشله اوچ درهم سبستان و عتاب اوتوز دانه عسله خیار شنبر یدی درهم و شیرخشت اون بش درهم و بو اولتری ایکی یوز درهم صویله قنیده لر نصف قالنجه و اندن صوکره سوزب خیار شنبر بالن شیز حشت ایچنه قنوب ازوب ایچه لر حقنه پاز و پیرعی بر دوتم

بنفشه بش درهم خطمی تخمی بش درهم سیتبستان و عتاب عتوز دانه بو جمله قیندب اون بش درهم خیار شنبر بالی و اون درهم بادم یاغی خلط ایدب حقنه ایده لر و قان الدقندن صکره آجی مارول صوین و خیار صوین و خیار تخمی بشره سن سکرله ایچه لرغدا ارپه آشی بادم یاغیله سکرلر ویره لر و کونده ایکی نوبت بوضمادی ایده لر برز قطونا و ارپه و یاش کشنج صوتی و سرکه بو جمله قرشدرب بو لماج کبی ایدب بر پاره بزاورسته یایوب بوکوک اوستنه یقو ایده لر واکر ماده زیاده اولب زایل اولمیجق اولورسه بوضماده یرده آغی وکل یاغی و سزاورت صوی و عصی الرّاعی صوی که ترکیجه چوبان دکنکر دیرلر بر اوتدر و بنفشه و نیلوفر و صندل بو جمله اومذ کورک اوزرنه ضم ایدب بوکوک اوزرنه یقو ایده لر و شربتیی بنفشه شرای اوله و غداسی اولکی فصلده ذکر اولتمش در.

فصل سوء المراج براء مادّنیك سبلرن وظلامتلرن وعلاجلرن بیان ایدر بونک سببی بلغم در و علامتی بول آق و غلیظ اولمقدر و طعامه اشتهاسی و صویه رغبتی اولیه علاجی اول قئی ایده لر تا بدنن و معیده دن بلغم برزکیده اندن صکره حبلر و حقنه لر ایده لر مثلاً غاریقون حی کبی غاریقون بر درهم و ایارج قیقراً بر درهم و رواند چینی بچق درهم و شمم خنطل بر دنک غاریقونی بر قیل الک اوستنه سوره لر تمام کچنجه و باقیسی دوکب بو جمله طررق اوقی صویله حب ایدب کیجه یتاجق وقت یودب یته لو راحتله اوییه لر شول و قته دکن کم اسهال اتمکه باشلیه اندن صوکره اوییه لر عمل اولدقندن صکره شورباچق ایچه لر ارته سی کون راحت اولب دخی برسی کورحمامه و ان لر اندن صکره کاهی ادسی یاغلرله یاغلیه لر و بر و قته دخی حقنه ایده لر طورق اوقی و کندنه صوی الیشر درهم و حبه الخضرا یاغی اون بش درهم و شرفور یاغی اون بش درهم و بال اون درهم بو مجموعی خلط ایدب اسپجقله حقنه ایده لر غذا قلیه لر نحوداب که دارچنی و زعفران و کمونله بشمش اوله فایده ایدر باذن الله تعالی

التنجی باب

التنجی باب سوء المزاج انواعندن عارض متولد اولان طاشك علاجن بیان ایدر بو کرکده و متانه ده طاشی اولوب سوء المزاج حار اولیجق اولوسه علاجن بو طریقله ایده لر خیانتخمی ایچی وقاون چکر دکئی ایچی و قبق چکر دکئی ایچی هر برندن اونر درهم راز یازده تخمنی بش درهم بو جمله محکم دوکب اوج درهنی اون درهم سکنجینله و اون درهم کلاب و بر مقدار دخی صافی صو ایله ازب کیجه ایازه قویب صباح ایچه لر علاج آخر طاشی پاره لیه خیار تخمی ایچی و قون چکر دکئی ایچی و قبق چکر دکئی ایچی هر برندن بشر درهم کرفس تخمنی ایکی درهم راز یانه و سنکه و سونکر و یانمش صرچه حوانده سجق اولمش اوله هر برندن اوچر درهم بو جمله محکم دوکب بربرنه خلط ایدب اوج درهنی سکنجینله ازب آچله اچر لرو طبعی تلین ایده لر قرص بنفشه ایله و خیار شنبه و ترید و رازیانه صویله آبدن ایدب ایچنه کره اوتره صفت آبز ن دمر دکئی و بابونج و اکلیل الملک و مرزنکوش و لخنه و کرفس و کل لخنه و طورق اوقی و حظمی پیراغی و بالدری قره هر برندن برابر قزانده قینده لر محراً بشنجه اندن اندرب اسجق ایکن ایچنه کرب ییلنه دکن باتوب اوتره لر تا محکم درلینجه چقا جفنه یقین بو شربتی ایچه لر کم ذکر اولنور خیارین شیره سی بر سکرجه حجر الیهوه کم اکانبی اسرائیل زیتونی دیر لر و سنکی طاش هر برندن بجوق درهم اوله شیره ایله ازب ایچه لر ودخی گاه گاه بو مطبوخی ایچه لر کوك صوسن دنی و برسیاو شان هر برندن بشر درهم خطمی کوکی وابه کوچی کوکی هر برندن اوچر درهم کرفس و رازیانه تخمی و دمر دکئی هر برندن اکیشر درهم قره انجیر اون درهم و سیستان اوتوز عدر بو جمله اکی یوز اللی درهم صویله قینده لر نصفی قالنجه اکی نخش ایدب هر برنه اون بشر سکنجین خلط ایدب ایچه لر علاج آخر ابه کوچی پیراغن محکم بشوره لر و برز بال و برز تازه صفر یاغی قنوب چوقچه ایچه لر تا طاشی یرندن قوپرب طا یرندره و صویله چقره علاج آخر یدی درهم حیار شتبر علن قرق درهم

رازبانه صویله ازب بر مقدار بادم یغی قنوب ایچه لر و یومشادجی یاغلردن وقوت ویرجی یاغلرله خلط ایدوب درته لر بیلنه وقاسغنه مثلاً طورق اوقی یاغی کبی و دمردکنی یاغی کبی سوسق یاغیله وصار و مصر بنفشه سی یاغیله خلط ایدب درته لر و ریاضت اتمک یعنی بدنی قزدر جی حرکت اتمک وخرده یوریشلو یورغن آته بنمک ایودر و نرد بانلره چقوب اتمک طاشی بوکرکدن مثانبه اندرر نطول بابونجی و اکلیل الملکی وخطمی وکیک صویله بشورب صوین سوزب مثانه و قاق اوزرنه آراز دوکه لر و عقبنجه اسی یاغلر درته لر که اغرسن ساکن ایده مثلاً سذاب یاغی کبی وعقرب یاغی وبو یاغلی بولک دلوکندن طمله ده لر ویالوله یه حقنه ایده لر تاطاشن اووه ده واندوره وشرابی و مرزنکوشی قیندب صویندن الوب بلسان یاغیله وآق نفظله قرشدرب لولیه طملده لر اکر حرارت اولمیوب و مثانه نک اغرسی اولمیجق اولورسه واکر مزاجده قبض اوله شیاف لینه وحقنه لینه ایله یومشده لر اما شیاف یکرکدر و مسهل ویرمک ایوه دکلدر انکچونکم مادّه یوقرودن اشغه چکر اول عضوه دخی یوک اولور اما قی بغایت ایودر انوکچونکم ماده اشغه دن یوقرو چکر اول عضودن و اول یولدن دوندرر فامّا زحمت وقتنده قی اتمک بغایت مخاطره در انکچونکم مابادا طاشی اول عضودن قریب دخی یوقرو کتورب کار دخی مشکل اوله ساکن اولمیجق اولر فنونیادن غافل اولق کرک وتریاقدن کم تازه پشمش نه اوله و بعض اولتر کم طاش اوقده و اوفانومن چقره باشقه بر باب اولمش در انشاءالله ذکر اولنور و محمد بن ذکریا رازی ایدر

چوق تجربه اتمد قان الدرد قدنصکره زحمت ساکن اولدی وهم طاش آسان چقدی اکر طاش بوکرکده بر یرده طورب حرکت اتمیجک اولورسه انوک علاجی اسی و تیز ادویه ایله وقاقی مدرّ اولترله واسی و محلل نطوللرله ویاغلرله اتمیه لر بلکه یوقروده ذکر اولنان تخم صولر یله و برسیا و شان صویله و بونک امثالی نسنه لر ویره لر و کپکی وطارویی اسی ایدب کاه کاه بوکرک اوستنه اوره لر اکر طاش بر یردن بر یره حرکت اتمش اوله و بُو بابده ذکر اولان

آبزنه اوتوره لر و آستی صویبی زیتله خلط ایدب ایچنه اوتورمق دخی فایده ایدر و بلمک کرککم مثانه اوتلری بوکرک اوتلرندن آستی کرک آما زیاده آستی نسنه لر اولمیه کم بو ذکر اولنان علاجلر شوله کشیلره کرک کم انلرک مزاجلری حار اوله طاش که سوء المزاج بارددن اوله انوک علاحن دیه لم شول کشیلرده کم حرارت آز اوله و یاخود برودت اکا غالب اوله علاجی اولدر کم اکر اسهاله محتاج اوله شول نسنه لری و یرمک کرک کم غایط بلغمی اسهال ایده حب کم غایط بلغمی اسهال ایلر بودر تربدکه آق مجوف اوله و حبّ النیل شول صرمشق تخمی در که کوکچه چیچکی اولور بوستانلرده صرقلره صرمشوب دُورلر اکیسندن بری درهم صبر بچوق درهم بوجمله بر شربت ایده لر ترکیب آخر طاش بوکرکدن اندن قاون چکردکی ایچی و کمنون و ناخواه و کویکی اوتی و کرفس تخمی و تورب تخمی آجی بادم هر برندن برابر دوکب هر کون بر درهمن بر مقدار بالدری قره صویله ازب آچله ایچه له ترکیب آخر بوکرکده و مثانه ده اولان طاشی ازب بالچق رسمنده چقرر کلمی یاقوب کولن الالر و یاورسی چقمش یومرده قابن یاقوب کولن الالر و حجرالیهود هر برندن برابر دوکب بچوق درهمن بر مقدار حسک صویله و بر مقدار اشکی شرایله خلط ایدب ایچه لر علاج آخر حبّ البلسان و حبّ البان و حبّ القلب که اکا قوش طاروسی دیرلر اقچه و محکمجه ایری طارویه بکزر و سنکه طاشی و قاون چکردکی ایچی هر برندن برابر دوکب محکم سحق ایدب دخی بو جمله دن بر قاشق مقداری الوب ممزوج شراب انلیه ازب ایچه لر عدج آخر طاشی یرندن حرکت اتدرب اوفده خیار تخمی ایچی و کرفس تخمی و انیسون و فطرا سالیون و سلیخه و سنبل و دارجنی و حبّ القلب هر برندن بر درهم غافر قرحا و جند بال ستر و فرقیون هر برندن برر دنک بو جمله دن بر شقال اون درهم سرکنجین علی ایله و قره نخود صویله ازب ایچه لر علاج آخر قرو کرفس تخمی و صاری خیار تخمی اچی هر برندن الی درهم سلیخه و سنبل و دارجنی هر برندن دردر درهم بو جمله محکم سحق ایدب درهم مقدارن قرق درهم دمر دکنی صویله ازوب اوتوز کون ایچه لر طاشی دوکه بوکرکی و مثانه پاک ایده آما بو ترکیب

فایده سی شول وقتدر که بو اوتلری دوکرکن بر ماغنده دمر یوزک و یاننده
بچاق و چزمه سنیده کبکب اولیه فی الجملة دمر جنسندن نسنه اولیه و محمد
بن ذکریا ایدر بن دخی اولور کتانبده شویله بولدم علاج آخر کوکرجین
سرکنین آق مکرر سکر ایله برابر دوکب بویک کشیه بر درهم و اوعلنجقلره
بچوق درهم صوق صو ایله ایچوره لر بوکرکی ومثانه یی طاش دن ماده سندن
پاک ایدر اما بعضار کوکرجین سرکین و بوبر ویلمه طوز بو برندن برابر دوکب
هر کون بر درهن مشک طرایشع صویله ازب ایچه لر علاج آخر بری یومشق
دوکب بز درهمن تورب صویله یا دمردکنی صویله ازب ایچه لر علاج آخر
یاغش عقربدن صباح ایکی چکردک خند یقونله ویره لر نیچه کون مثانه آرده
و بعضار یاغش عقربدن ایکی قیراطدن ایکی دنکه وارنجه دیمشدر یکرمی درهم
یاش آندزردن صقلمش صویله ویا بالدری قره صویله جالینوس ایدر برکشنگ
طاشی وارمش خلاص اولمش نیله علاج اتدک دیو صوردم ایتدی کم کلمی قیندب
ایچنه اوتوردم اول حین ده اون درهم قاون چکردکی ایچی اون درهم شکر
ایله دوکب یردم برنیچه وقت بوکه مشغول اولدم بونکله خلاص اولدم بوندن
غیری نسنه اتمدی دیدم وهم بو علاج غایت نافع وئی ضرردی دیمشدر که اکر
یتمش دانه بوبری دوکب یدی قرص ایدب یدی کون ییلر بوبوکرکی و مثانه
یی طاش دن پاک ایده ویش درهم حلواجی بوره سن بالیله یوغرب تورب صویله
ازیب ایچه لر اوچ کونه دکن مثانه دکی طاشی کیده ره اما بش درهم بوره
برکون اچمیه لر بش درهمنی اوچ کون ایچه لر ودخی بچوق درهم ویا بچوق
مثقال یاغش آق شامی صرچه بر قاشق اسیجق صو ایله ازب ایچه لر طاشی
بوللنه بله چقر ودخی ید الله کم درت یاشنده تکه قانیدر انوک صنعتی یدنجی
بابده ذکر اولنور بر بوچق درهم رازیانه وبچق درهم سنبل سحق ایدب طتلو
شرایله ازب ایچه لر طاشی دوکر اکر تکهء بو زحمتی اولان کشنگ قسوغی
اوزرنه بوغزلیه لر شویلکم قانی قسوغی اوزرنه آقه بغایت فایده ایدر وهر نسنه
کم بو زحمت ایچون یرلر ویا ایچرلر ایزن ایچنده ویا اسی صو ایچنده یایلر ویا
ایچه لر دخی زیاده فایده ایدر و حبه الخضی که اکاتر کجه منوش دیرلر انوکه

یاغیله و باکه امله سگری حلوا بشوب یمک فایده ایدر یانمش صرچه و یانمش
عقرب و یانمش کلم کلی و یانمش طوش کلی و سونکر طاشی و قرومش تکه قانی
و یوری چقرمش توق یمرده سی قانی کلی و حجر الیهود و فوز اغاجنک صمغی
هر برندن اکبشر درهم و قطر اسالیون و دُوقو و مَشْنِک طراشیع و ارك اغاجی
صمغی و خطمی تخمی و فلفل هر برنده اوچر درهم بو جملهء محکم سحق ایدب
انجه الکن کچورب اکی ادویه مقداری کوپکی آتمش بالله قرشدوب معجون
ایده لز بر درهمده و یا بر مثقالده حاجت وقتنده حسک صویله و یا قره نخود
صویله ازب محتاج اولنه ایچوره لر مثانهء طاشدن پاک ایده

معجون عقرب یانمش عقرب اوچ بچوق درهم جیطیانا بر بچق درهم
زنجبیل بر درهم فلفل دار فلفل هر برنده ایکی بچوق درهم کاکنج کوکی
بش بچوق درهم جندید ستردرت درهم هر برده ایرو ایرو دوکّه لر انجه الکن
کچوره لر بربرنه خلط ایدب تکرار حوانده سحود ایدب ایکی ادویه مقداری
کوپکی آتمش بالله معجون ایدب بر صرچه قاب ایچنده قویب التی آیدن صکره
استعمال ایده لر بالغه بردنک و غیر بالغه بچوق دنک ویره لر کرفس صویله
حَبّه طاشی اووه دب چقرر اشق و فلفل و نظرون هر برندن بر مثقال حَبّ البلسان
ایکی مثقال بو جملهء محکم سحق ایدب طتلو شرابه یغوره لر نخود کبی حبلر
ایده لر هر صباح اوچ حب ییه لر یا حَمَّامده و یا حَمَّامدن چقیجق قرق کون
ملاذمت ایده لر مثانهء طاش دن و قومدن پاک ایدر و بو ذکر اولان تراکیب
اراسنده بعض ادویه واردر کم انک کیفیت استعمالی برنجه عمله موقوفدر انی
بلمکه احتیاج اولندغی سبیدن باشقه بر باب اولمش در

یدنجی باب

یدنجی باب بعضی ادویه کم انوک استعمالی موقوفدر بو عمله و بر صنعته
انی بیان ایدر دهن عقرب ضعتی راوند مدحرج و جنطیا نا و سَعد و کبره کوکی
قانی هر برسندن اونر درهم بو ادویه نیم کفت ایده لر یعنی قتی یومشاق اتمیه
لر و بر رطل بغدادی آجی بادم یاغی الا لر رطل بغدادی ددو کمز یوز قرق

درهمدر بر شیشه یه قویب ادویه منه دیق العقرب وعمله دن ان یوضع زیت خالص فی قاروره ویوضع فیه عقرب حیة و یوضع فی الشمس الحارة ثلثه اسابیح فی الصیف عن شرح الموجن المشهور بنفس اوستنه دوکب قارشدرب بر هفته کونشه قویه لر اندنصکره اوتلاری یاغدن سوزب کبره لر دخی اون درهم عقربی اول یاغ ایچنه براغه لر واتمزن برکدب کونشه قویالر ایکی هفته طوره اندن صکره کرو سوزب یاغی الوب عقربی ییانه اتالر حاجت وقتنده استعمال ایده لر صُنَعَتْ يَدُ اللَّهِ یعنی تکه قانی قورتمسی صنعتی اولدر کم درت یاشنده بر تکهء شول وقتنده کم اوزرونه الاجه دوشه بوغزلیه لر برز قانی آقدقدن صکره بر پاره قانندن الالر وقویالر کم باقی قانی ییانه اقه اول اورتاده آنان قانی بر چولمکی ایچنه قویالر قان طوکنجه صوکره پاره پاره ایدب بر غالر اوستنه بر دستمال ارته لر وکونشه قویه لر محکم قوریه توزدن وتمدن صقلیه لر و حاجت وقتنده استعمال ایده لر حَرَقُ العقرب عقرب یقمنک ضعتی اولدر کم بر محکم شیشهء آلب عقربی ایچنه قویب طین حکمت ایله شیشهء قلیوب براسی تنور ویا براسی فرونه قویالر التي ساعت مقداری طوره اندن صکره صوودب شیشه نك اغزه آچه لر اکرالر اکر قاورلمش اوله شویلکم حوانده سحق اتمک ممکن اوله حوش و الآ کیر و اغزه برکیدب تنوره قویالر ایکی ویا اوچ ساعت دخی طوره تمام قاورله اما احتیاط ایده لر کم یانب قوتی ساقط اولمیه وچیک اولوب حوانده سحقه دخی مانع اولمیه حرق الزجاج یعنی صرچه یقمه سنک طریفی رورر کم آق شام صرچه نك حمیرندن الا لر که هنوز نسنه اصلنامش اوله بر دَمَّر کَنکَر ایچنه قویالر اود اوستنه دوتالر شول قدر کم قزل اوله اندن چقرب صوق صویه براغه لر کرو قدره لر تکرار صویه براغه لر شول قدر تکرار ایده لر کم هاونده سور مکله اون اولمغه قابل اوله

سکزنجی باب

سکزنجی باب طاش مجرای بولدن کچرکن اول عضوی جراحت ایلسه ویا اول یولده قالسه انوک علاجن وچقرمسی تدبیرن بیان ایدر طاش مجرای بولدن

کچرکن اول عصنوه جراحی اتدکنک علامتی اولدر کم طاش چقدقدن صوکره قان کله ویابول برله قان کله اکر قان بولله غایت قرشق کلرسه بلمک کرک جراحی بوکرکده در ویا بوکرکده اشغه اولان مجردده در اکر اول قان کلوب صکره بول کلجک اولورسه جراحی مثانه ده در ویا مجرای قضیب ده در اول جراحی اولان عضو اغرسندن معلوم در هرقلنده ایسه علاج هرگاه که جراحی اولدغی معلوم اوله اکه باسلیق ظمرندن قان انه کم اول عضو ششمیه اندنصکره جراحیته علاج اولنه قرص کم جراحیته فایده ایده وبتون کل ارمنی وکونلک ودم الاخوین هر برندن اوچر درهم آق قیا بیچق درهم وقاون چکرکدی ایچی جمله ادویه برابر ایدب بوجملهء دوکه لر وسکرلو پیراق صویله یوغرلر و برر مثقاله قرصله ایده لر هر صباح بر قرصی صوق صویله ازب ایچه لر ویا سکرلو پیراغی صویله ایچه لر ویمکدن اون ساعت کچه دخی صوکره بر قرصی دخی ییه لر شاق اسفیداج وکل مختوم ودکندر و دم الاخوین هر برندن ایکی بوچق درهم افیون بر دنک بو جملهء دوکب بربرته خلط ایدب شافلر ایده لر حاجت وقتنده لسان الحمل صویله وکلابله ازب مجرای بوله طمله ده لر ویا مثاطیرله اولیه حقنه ایده لر و مثاطیر اولدر کم برلوله نک ایچنه بر میل ایدرلر اول میلک اوله سی ایچنده اولان طرق اوچنه بر پاره بزصرلر کم اولیه کوجله کیره و لوله نک اوچنه برانجه جل لوله دخی ایده لر ذکرک دلوکنه صغه وبرکوجک لوله مقصور اولان صویله صوقه لر دخی اول میلی چکه لر بولوله لردن ایچرو صوجذب ایلیه التلر اول کوجک لوله ذکرک ثقبه سنه صوقه لر دخی میلی بر پاره دبرده لر لوله دن صو ایچر و مثانه یه نفوز ایلیه تورکیجه بو آله صو آتاجق دیرلر قرنکستاندن کلور جراحی لر دخی آلتی قوللنورلر شول محله کم یا بر یره نک اغزی طار اوله ایچروده چرک اوله بعضی چرک آرکیجی منقی اولتر قاینذب اول آتله اول یاره یورلر بو آلت زیاده سهم ایچون تصویر اولتمش برشو صورتله شفوف که بوکرک دن کلن قانی و مثانه دن ومقعدن وجمیع بدنن قانی منع ایدر کهریا وکل ارمنی وکلنار کندر هر برندن بر درهم افیون ربع درهم بر مثقال صومق صویله ویا لسان الحمل صویله ایچه لر وکاه اولور کم قان مجرای

بولده اويشور بر يرده قالور انك دخى باشقه علاجى واردر كتب طبده مذکوردر بو مختصره لایق اولمغن ذکر اولتمدی وکاه اولور کم قان بغایت غلیظ اولور عمل یده محتاج اولور شویله کم یارب طاشی چقرر کبی اینی دخی یاردب چقارلر واکر طاش مجرای بوله کلوب کدز اتمیوب قرار ایده جک اولورسه سبب بودر کم طاش غایت بیوک اولور اولیه صغمز وپا اوزنلغنه کلمیوب آینه کلور ارقوری طورر چقمز بهر حال چقمیوب قالچق اولورسه علامتی اولدر کم قضینک دنی زحمت ایدر وسدوکی طوتلور طشره چقمز زحمت ایدر انوک علاجن دخی سید اسماعیل جرجانی بو زحمتک صاحبنی چالقوین یاتورب ایکی ایاغی یوقرو قالدرب بر کشی قوجاغنه آب برنچه دفعا محکم سلکمک کرک تاپاش کروسنه کیده کاه اولا کم مثنیه واره اکر مثنیه وارمیور کپرو کتمیجک اولورسه آبتلره کیره واول مخاطیره بعضی ذکر اولان طاش پاره لیجی اوتلرک صوین الوب قضیه حقه ایده لر و بعض یاغدر دخی حقه ایده لر کم هم طاشی اوفده وهم طینجق ایله وقضیبی اووه لر اما احتیاط ایده لر کم طوردغی یری جراحت اتمیه و غایت مُدَوْر نسنه لر ویره لر تا بول قوتله چقه بولک قوتله اولان کم طاش دخی چقه و مؤلف رساله ایدر بو عارضه مقرب الحضرة السلطانیه صاحب اللواء العثمانيه حضرت امیر علم کیوان یک خدمتلرنه واقع اولوب کلیه لر دن طاش کلوب برای بوللرندن قرار اتدی شویلکم بتول اتملو اولسه لر بر قاچ قطره بول کلنجه چوق زحمت چکرلردی بو خصوصده چوق کتب طبّه مشغول اولنور زمانک ماذق طیبیلری انواع تدبیرلر ایدب بعضار بیوردلر کم قضیینک اوجندن بز مقدار اوستن ایله یارب چقره لر صوکره جراحته علاج ایده لر و بعضی عزیزلر امراتلر کم بر قوتلو کشی صورمق کرک بو طریقله چقر دید لر برنیچه کون صوردورب اول صاحب دولته چوق زحمت ویردلر فایده اتمدی و بعض مدرات ویردلر کم اول طاشی بول قوتله چقره لر فایده اتمدی بلکه زیاده وجع ویردی ماحصل اطبای متقدمین کتب طبیه ده هر نه ذکر امشدر ایسه انواع تصرف ایله زمانمک عزیزلری اتدیلر هیچ فایده اتمدی بلکه کون کچدکچه زحمت زیاده اولدی عاقبت جمیعسی عاجز اولب اول چکد کد نصرکه اول

صاحب دولت کندو فکر ایدب بر آلت تصنیف ایدب آنو کله کندولره معالجه اتدیلر اول آلتک وصفی بودر کم بر کومشدن مجوّف میل اتدیلر بر طرفی انجه وبر طرفی یوعنجه اول اینجه طرفندن بر نیچه دلکله اتدیلر نای دلکی رسمنده هر گاه کم بول اتملو اولسه لر میلک اینجه یانن لوله یه صوقرلردی تا طاشه دکنجه طاشی انوکله بر پاره یوقرو ایترلردی تا طاشک اطرافندن بول نفوذ ایدب اول مجوّف میلک دلکلرندن طشره کلوب آقردی تا بول تمام اولنجه بعده میلی چکرلردی چقرلردی کیری بیرنه کلوردی هر گاه که بول تقاضا ایلسه بو طریقله دفع ایله دی صوکره طاش دفعنه دخی بر آلت فکر اتدیلر کم پولاددن بر قسّاج رسمنده اما اوجنی میل رسمنده قسّاجک پرضین میلک دبنده اتدیر هر گاه کم قاجی آچه لر اوجی آچلر وده ی زیاده آچلمز ایدی بر کون قاجک اوچن لولیه صوقدله تا طاشه دکنجه اندن قاجی آچدله اوجی زیاده آچلسه زحمت ویرمزدی ماحصل طاشی قاجک اوجنه اوجنه الدیلر محکم طوتدله طاش اوته ده پاره پاره اولدی فی الحال بولله چقدی دفع اولب خلاص اولدی اول وقتکم اول صاحب دولته بو زحمت عارض اولدی زمانک اطباسی هر نه تدبیر ایلسه لر بو فقیره امر ایدر لردی بلکه اکر علمیات بو فقیر الندن اولوردی هیچ برسی بو طریقله بر آسان آلت فکر ایدب بو زحمتک جلاصنه تدبیر ایده مدیلر ایله اولسه بو آلتله بغایت معقول اولب بو بابده کرکلو اولدغیچون تفضیل ازره تصریر قلندی اکر بر کمسنه یه دخی بو عارضه اولسه زحمت چکمیوب فی الحال بو آلتلی اشدب طاشی اووه دب خلاص اوله لر اللهم احفظنا

طقوزنجی باب

طقوزنجی باب طاشی مثانه ده یارب چقرمسنک احوالن بلدرر اکر بویک اولب بو ذکر اولنان ادویه و ترکیبیلر ایله مثانه ده اوفنمیجق اولورسه یارب چقرمقدن ارتق تدبیر یوقدر لکن یارمق بغایت مخاطره در سلامت قوارتلمق نادر واقع اولور و بعض متقدمین دمشلر کم بو کرک طاشنی ارقه طرفندن یارب چقرلر اما بر کمسنه که شمد کی زمانده عمل اتمش اوله یوقدر افراطله مخاطره در

بوکه نسبت مثانهء یارمق آسان وقورقوسزدر وهر کمسنه کم بو عملی ایملک استر
اوج نسنه ده بغایت تأمل اتمک کرک اولکی طاشک بیوککن وکچو کلکن معلوم
ادتمک کرک در ایکنجی طاش اوزن اولب دوندرمسنی احتیاط اتمک کرکدر
اوجنجه صناحب علتک زحمتی قوی زمدی ویا خفیفمدر انی احتیاط اتمک کرک
احتیاطی بودر که اون یاشنده اوله ویاکه کهر لته ایرشمش اوله یعنی قرق ایله
التمش اورته سنده قتی اوغلن وقتی یکت وقتی قوجه اولیه قتی اوغلن اولیه
انکچونکم جراحته طاقت کتومیه وقتی یکت اولیه انکچونکم ورم فلغمون
اولق احتمالی واردر اگر فلغمونی اوله جراحیته علاجنه انوک علاجی مخالفدر
ویپرلکده اولیه انکچو نکم جراحته دوئمز وکهلتهده ایو اولدغنک فایده سی
بودر کم جراحته متحملدر وهم فلغمونی وهمندن کر یدر طاشک احوالن بلمک
فایده سی بورر اگر کچورک اولاجق اولورسه برمق التندن قچرانی بلوب چقرمق
مشکلدر اگر طاش غایت بیوک اولاجق اولورسه یره سی بیوک اولور احتمال
اولکم بتمیه اگر بیوکلکده وکچولکده اورته اولوب ودرمی اولاجق اولورسه
آسان چقر ارکر طاش اوزن اولاجق اولورسه جهد ایدب اوزوننه دوندر مک
کرک طاشک دپه سندن یارمق کرک تاجراخت بیوک اولیه وچقمغه آسان اوله
ومریضک زحمتی قتیقدر وحفیف میدر انی بلمک فایده سی اولدر کم اگر
زحمت قتی ایسه زحمتله خودتمشدر یارمق زحمتنه دخی قاتلنور و دخی زحمتله
جاننه کچمشدر خلاص ایچون هرنه زحمت اولورسه قتلنور اگر مریضک زحمتی
آز اولاجق اولورسه نه جراحته طاقت کتورر ونه یارمق احتیاط ایدر غایت
وهمندن هلاک اولور بو بابده ذکر اتمکمز احوال طبییه کرکلو معرفتدر کم بو
قواعد که برندن غافل اولب تدبیره خطا واقع اولیه باقی یارمق احوالی جراحیته
متعلق احوالدر کورمکه موقوفدر انی کتاب وضعیله اشلمک مشکل اولدغی
اجلدن بو مختصرده ذکر اولمادی بو کرکده و مثانه ده اتوز بر درلو زحمت
واردر برسی طاش زحمتدر کم بو مختصر انک معرفتیچون کتاب اولتمش در

اوننجی باب

اوننجی باب بو کرک و مثانه طاشنه ادویه مفرده ایله علاج اتمکک بیاننده در اصل الحماص یعنی قوزی قولاغی شرابه بشورسه لر و اول و اول سرانی ایچه لر بو برکده بتن طاشی پاره لیه هلیون عجم دلنجه مارجوبه و تورکجه مَرَجُو دیرلر و قوش قونمز اوتی ده دیرلر روم دلنجه اسپرینه دیرلر هلیونک تخمندن اوچ در همن دوکب بالله معجون ایدب بر دنک بلسان یاغیله بر نیچه کون یسه لر بو کرکک طاشنی ازه قره نخودی قیندب صوین اچه لر و آشن یسه لر بو کرکده اولان طاشی پاره لیه اندوره خطمی قیندب هر کون قرق درهم برز شکرله ایچه لر بو کرکده اولان طاشی پاره لیه و قیندب ایچنه کیرب اوتورسه لر فایده ایده رَاؤنْدِجینی یمسی مقداری بچوق در همدن اکی درهمه وارنجه در اکر اوچ کونده بچوق درهم یسه لر بو کرکده و مثانه ده اولان طاشی دوکه وجعن ساکن ایده مقل الیهوه معروفدر یمسی مقداری بر در همدن اکر اصیجق صو ایله ازب اچسه لر بو کرکی طاشی اوقدب بو کرکک و مثانه نک یلنی طاغده سعد ترکیجه تو یلق درلر یمسی مقدانه که بر بچوق در همدن اکر بلسان و یا حسک تخمیه اچسه لر غایت فایده ایده و دخی دمشلدر بر بوچوق درهم تو یلق دفنه اغاجنک کوکنک قاییله ایچه لر فعلی دخی قوی اولسه آسارون بر کوکدر یمسی مقداری اکی در همدن اوچ مثقالنه وارنجه ماء العسلله ایچه لر بو کرکک طاشن پاره لیه بو کرکک و مثانه نک اغرسنی دفع ایلیه و مثانه ده و بول یولنده اولان اخلاطی دفع ایلیه سکه تورکجه قصنی درلر یمسی مقداری بر بوچوق درهم اوله اندن زیاده یمیه لر بو کرکک و مثانه طاشن دوکر اما اسی مزاجلو کشی استعمال اتمک بغایت مخاطره در حجر البسر و حجر العقاب دخی دیرلر بعضلر بونده چوح درلو اختلاف اتمش لردر اما صاحب جامع تحقیق اتمشدر کم بو طاشه اکت مکث دیرلر جوز مقداری بر طاش در چَلْقَه لر ایچنده بر نسنه جک اوینر اوفتلر ایچنده براقچه دانه چقر زیتون دانه سی کبی انی بر کمسنه بو کرکی و مثانه سی اوستنه بغلسه بو کرکک و مثانه نک طاشن اندره دم التیس تکه قانیدر تکه قانیدر کم

یدنجی باده کیفیت عملی بیان اولمشدر اكا يد الله دخی يرلر مقدار شرتی اوچ درهم در شرايله ازسه لر وبالدری قره صویله ازب ایچسه لر کلیه طاشنه عجب اثری اوله اما وجع قنده اتمیه لر اب حبّ الصوبر الکبار کوکنار ایچی در اون درهم مقداردن دوکب بالله ویا بکمزله قرشدرب یسه لر بوکرکده و مثانه ده طاش اولمغه قابل خلط وارسه پاک ایده صوق مزاجلو کشی بالله واسی مزاجلو کشی سکرّ له یوغرب استعمال ایده اکر اسیحق صویله ازب ایچسه لر دخی تیز تسیر ایده قافله اکبار معروف در کلشین ده اولان طاشه فایده ایدر قافله کبار وخیار چکردکی ایچی ویشل خیار چکردکی ایچی برابر الوب محکم سحق ایدب هر صباح ایکی خیار درهن اون درهم سگری سکنجیندله ازب ایچلر عظیم فایده اُصول السین بوکورتلن کوکی در بوکورتلن کوکندن بر مقدار ارقیندب صویندن اوچ کون صباح آچله اوچر قاشق ایچسه لر کلیه طاشنی پاره لر کبابه اکر اکی دنک کبابه دن اون درهم سکنجینله ازب ایچسه لر کلیه و مثانه قومدن وقیردن پاک ایده قره العین جرّ جیر الما دیر لر . اكا تورکیجه صوکر دمه سی دیرلر انی بشرب یمک و چیکله یمک کلیه طاشن بوله چقرر فجله تورپدر شریف مفرده اتنده ایدر بر توری اویب ایچنی چقرب درت درهم شلغم تخمنی قویب کیرو قباغن اوستنه قویب دخی بو جمله خمیرله قلیوب اوده کومه لر ویا فروئه قویه لر خمیر یانوب کوینجه بعده چقارب خمیری کیده رب بر پاره صوودب ایچنده کی تخمله تری بله ییه لر اوچ کون بربری اردنجه بو عملی ایدب استعمال ایده لر کلیه دن و مثانه دن طاشی ازب اندوره وبو بغایت مجرب در واکر تری دوکب صوین الوب اون درهن آچله صباح ایچه لر مثانه دن طاشک بیوکن وکچوکن اندوره اما بونک بوفعلی خاصیتلودر درلر دماغ العقارب عقربک کولیدر یدنجی باده مذکوردر

حجر الماس الماس طاشیدر صاحب جامع مغنیسیده ایدر بعض متقدمین دمشلر کم مثانه نک طاشن پاره لیه لر شوطویقله کم بر حبه مقلدن الا لر بردم میل اوجنه صاقز جوغله بر کیدب اول میلی احلیله صوقه لر تا مثانیه وارنجه

خاصیتله طاشی پاره لیه فاما بغایت مخاطره در و سنباده طاشی دخی بو عملی ایدر
 لحم الارنب طوشنک اتی کم اتی ایت قووب یوزلدب طوتمش اولانک اتی
 و شورباسی طاشه فایده ایدر جنطیانا معروفدر برکوکدر تریاک اربعه نک بر
 جوزی بودر کم بولی ادرار ایلر کلیه و مثانه طاشنه فایده ایدر و پاره لر
 طورغلودیسن بر قوش در کم اکاتورکیجه یوندد قوشی دیرلر سرچه دکلو رنگی
 بوز رجق اولور و قنا کلرنک اوجنده صاروجه یوکجه کزلری واردرو قویرغی
 اوزن اولور و دایم قویرغن اویندر و قویرغنده اچه یوکجو کزلری واردر کتابده
 اکا صفراغون دخی دیرلر ابن سینا ایدر جمع طاش اوفدجی اوقلردن بو افضلدر
 و جمع کتب طبیه ده مجر در دیو ذکر ایدر بونی یارب طوزلیوب قورتسه لر
 دخی شویله فورله یسه لر فایده ایدر اگر تازه طوتب کباب ایلسلر دخی نافع
 در اگر قلیه ایدب نخودله ایچنه فلفل و خولنجان و کرفس قویب یسه لر بغایت
 نافع در بونک سایر معالجات اوستنه شرفی اولدر کم هم دوا در وهم لطیف غدادر
 انواعله بشوب تفتن اتمک ممکندر طبیعت نفرت اتمیه هر نوعله بشورب یسه لر
 طاشی پاره لیه فجاج الاذخر بر اوتدر کم اکا مگه ایرغی دیرلر انک دپه سن
 قیندب هر کون صباح اوچ قاشق صوین کجه ایازه قویب صباح ایچسه لر
 طاشی چقر مقده غایت نافعدر شوک القنفذ کرنی دکنی در اگر احلیله یولوله
 صو قسه لر اول دکنتی اود اوستنه بر قسه لر شویلکم توتنی احلیله ایشلسه
 خاصیتله مثانه نک طاشن پاره لیه اگر یقوب کولن بعض طاش اوفدجی
 اوتلر صویله احلیلدن مثانه یه حقنه اتسه لر بغایت فایده ایده مثلا سذاب صویله
 و مرزنجوش صویله ویر مقدار آق نفظله اگر وجع و حراره قتی اولمیجق اولوسه
 بزرالرجله سمز اوت تخمی در اگر شیریه سن چقر صباح ایچسه لر طاشه فایده
 ایدر نجم بر اوتدر توکیجه ایرق در اگر کوکندن اوچ درهم مقداری قیندب
 صوین اجله ایچسه لر طاشی پاره لیه لوز المراجی بادمدر اگر هر کون بردانه
 سن آجله یسه لر طاشک کندو سن و ماده سن چقر لسان العصافیر دوکب
 بالله قرشدرب اسبیجق صویله ازب ایچه لر کلیه دن و مثانه دن طاشی اوفدب
 چقره بصل العنصل بصل الغار دخی دیرلر بیان صوغانیدر صحرالرده اولور بیوک

صوغنلردر افی دمر دکدرمیوب اغاجله قَت صویوب بر اغاج چوالدوزله اپلکه دیزب کولکیه اصاقویب قوریده لر قرق کون طوره هرپاره سی بربرندن ایرو بربرنه دیکمه قرق کوندن صکره بر درهمین سحق ایدب وبر درهمین دخی کوکرجین ترسیله بله باله قرشدربر بر هفته ملازمت ایدب هرکون بر مقدار قره نخود صویله ازب ایچسه لر طاشی پاره لیه ابن سینا ایدر عنصلک سرکه سی و سکنجبین هب مستعملدر خسک بر اوتدر دمر دکنی دیرلر اکر قره نخودله بشورب صویندن ایچسه لر مثانه طاشنه غایت فایده ایدر رمادُ الْکَرْزَبْ کَلْمُ یاندقدن صکره کولیدر ابن سینا ایدر ایچمسی بغایت محبوبدر طاشک اخراجنه حجر البقر صیغِرِ قاو غنده بتر بر صاری طاش در رومه مخصوصدر بونده غایت ایولری اولور وچوق اولور مقدرات غافقی ایدر حاریابس در دردنجی درجه ده اکر بر دنک اندن باله ازب ایچسه لر مثانه ده اولان طاشی پاره لیه رماد قشر بیض الدجاج یوری چقر مشی یمرده نک قبی غایت قوتلو در طاشی مثانه دن چقرمقده اسیچق صویله ایچسه لر لحم السنجاب سنجابک اتیدر قچن یسه لر طاشی پاره لیه بابونج معروفدر بغایت مبارکدر قچن قاینبد آبن ایدب ایچنه کیرب اوتورسه لر کلیه و مثانه طاشی وعسر البوله دخی فایده ایده اوچ درهم مقدارن قینبد صوین باله ایچسه لر دخی غایت مفیددی ناخواه انوک تخمندن ایکی درهمندن اسیچق صوایله ازب ایچسه لر طاشی پاره لیه مسکن الاوجاع اکر وجع زیاده اولب زحمت ایده جک اولوسه بو اوتلری استعمال ایده لر وجعن ساکن ایلیه مثلا کنان تخمی ولعاب وحب الصوبر وخطمی تخمی مُحَدِرَات تخدیر اویشدر مغه دیرلر اکر وجع اول ذکر اولنان ادویه ایله ساکن اولمزسه مُحَدِرَات استعمال اتمک کَرک مثلا خشحاش تخمی وبرز البنج ولفاح وافیون ومارول تخمی کبی ادویه آبن طاش اولانله ادویه آبن بابنج وخطمی تخمی ووسون پیرغنی و نیلوفر و قبق پیرغنی وبوی تخمی وکنان تخمی اکر مزاجن حرارت اوله بو ادویه نک باردلرن اختیار ایده لر آبنندن چقیچق یاغ سورنه لر مزاجنه موافق یاغلردن بابونج یاغی کبی وطوراق اوتی یاغی کبی وکل یاغی کبی اغذیه موافقه طاش زحمتی اولان کشیلره صالح غدالر آری بغدای اتمکی

که خمیری و طوزی یرندن اولا و یومشقی یدۀ که قتی بشمش اولیه و چیک دخی اولیه و ایچنه رازیانه تخمی و چورک اوقی قته لر ویر یاشنده ارکک توقلی اتی ویاکنج اوغلاق اتی و بلج اتی و ککله ک اتی و سرد وقرلغوج و یوند قوشی اتلری و توق یاغی وروفدن بشمش یرده صاروسی وشرلغون یاغی و زیتون یاغی و بادم یاغی و بوزکر اولان اتلرکه بشن نخود و صوغان بغایت مفیددر فواکهدن و نقل لردر

مناسب اولان آق یاش انجیر و فستق و شکر قامشی و چکر دکی چقمش قذل اوزم و کوز ایچی و شکر پیز و شکر بادم و آجی بادم دخی کردم و هلیون و نعنه ویر پوز و کرفس و رازیانه و آجی مارول و بازی و ابه کوچی و خیار یمکدن اوکدن آجله قاون یمک کلیه ده و مثانه ده طاش یتمکی منع ایدر اگر آج قرنه قاون ییوب بر ساعتدن صوکره اوزرنه سکنجین ایچسه لر بغایت نافع اوله و قوری انجیر هر صباح اوچ دانه یسه لر کلیۀ و مثانهء پاک ایده تورشیلرده مناسب اولان عنصل سرکه سی و کیره تورشیی در وکاه کاه آجله صوق صو ایچک وکاه کاه مدر نسنه لر ایچمک آدمی طاش و همدن بری ایلر و کاهی تورب یمک و هوپج قلیه سی یمک نافع در و بال و شکر اکیسی دخی نافع در اما شکر یکرکدر قزدرمز اول نسنه لر کم انده صقنمق کرک اولکی بابدۀ مناسبته ذکر اولتمش در .

تاریخ سنه ۹۶۶ تم تم تم

تم